CTITORII DISPĂRUTE LA CURBURA CARPAȚILOR ÎN SECOLELE XV-XVI (2)

EMIL LUPU

Repertoriul ctitoriilor dispărute[1]

ADÂNCATA - mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil" (pe raza satului Cârlomăneşti, com. Verneşti, jud. Buzău)[2].

Mănăstirea era amplasată pe Valea Nişcovului de-a lungul căreia au fiinţat, până în secolul al XIX-lea, 18 schituri şi mănăstiri. Cu toate că mănăstirea Adâncata apare menţionată documentar pentru prima dată abia la 1 aprilie 1622, avem argumente care ne permit să afirmăm că ea a fost înfiinţată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea de Ilarion, episcopul Buzăului. Afirmaţia se întemeiază pe informaţiile cuprinse în actele rezultate în urma numeroaselor procese pentru ocina Verneşti, desfăşurate în anii 1636-1654 între mănăstire împreună cu urmaşii ctitorului şi moşneni, informaţii care nu au fost valorificate de cercetările anterioare[3].

Mănăstirea Adâncata stăpânea o parte din moşia Verneşti, care îi fusese dăruită de episcopul Ilarion şi de fratele său Ivan, aşa cum se arată într-un hrisov din 16 februarie 1636. La această dată, domnitorul Matei Basarab întărea nepoţilor lui Balco din Verneşti jumătate din ocina moşului lor (cu Dealul cu vii, pe Valea Teancului), iar cealaltă, mănăstirii Adâncata: „căci a cumpărat-o Larion proepiscopul cu fratele său Ivan Orbul de la Balco şi au închinat-o mănăstirii"[4]. Ocina fusese cumpărată de la Balco, fiul lui Oprina iar cumpărarea a fost întărită de Alexandru Mircea la 29 august 1575[5] şi apoi la 1 septembrie <1575> (după judecata cu fiii Oprinei)[6].

Ilarion a fost episcop de Buzău după 3 martie 1558, până în a doua jumătate a anului 1568 şi a murit după 25 octombrie 1577 sau 1579[7]. Cum dăruirea ocinii trebuie să fi survenit destul de aproape de data cumpărării, întâmplată în 1575, înseamnă că la acea dată mănăstirea exista. În aceste condiţii, data ctitoririi coboară în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, înainte de 1577 sau 1579, data aproximată a morţii episcopului.

Cu toate acestea, în prima menţionare documentară a mănăstirii se arată drept ctitor călugărul Lavrintie, care o închinase Episcopiei Buzăului cu puţină vreme înainte de moartea sa. La 1 aprilie 1622, Radu Mihnea întăreşte mănăstirii Adâncata o parte din averea rămasă de la

---

[1] Prezentul articol reprezintă continuarea articolului publicat în BCMI 1/2006 an. XVII, p. 146-165.

[2] Cf. Stoicescu, ***Bibliografia***, vol. I, p. 26. Autorul o consideră: „m-rea lui Larion, făcută de călugărul Avrentie, începutul sec. XVII".

[3] *Cat. doc. Țării Româneşti*, vol. IV, p. 342, nr. 743; p. 346-347, nr. 752; p. 421-422, nr. 921; vol. V, p. 489-490, nr. 1165.

[4] *Ibidem*, vol. IV, p. 421-422, nr. 921.

[5] *DRH*, B, vol. VII, p. 338-339, nr. 246.

[6] Domnul porunceşte lui Detco clucer să ia de la fiii Oprinei toate cărţile de moştenire şi de pâră pe ocina Verneşti, pentru că au rămas ei de lege. Pe verso documentului este notat: „Adâncata, pentru moşia de la Verneşti. Septembrie 1 zi" (ibidem, p. 342, nr. 250).

[7] Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în BOR, anul XCIII (1975), nr. 3-4, p. 330 (în continuare, Păcurariu, *Listele cronologice*).

călugărul Lavrintie din Vernești (bucate, moșii, via de la Bănculești, două roate de moară), cealaltă parte rămânând în folosința soției lui, Neacșa, până la moarte: „Iar deaca va muri (Neacșa n.n.), să rămăie iar mănăstirii, că aşa'u lăsat Lavrintie călug<ă>rul, cu sufletul lui, pentru că aceast<ă> mănăstire Adâncata, ce iaste mai sus scris<ă>, au fost făcută de Avrentie. Iar căndu au fost la vremea lui de moarte, iar Lavrintie, el au închinat aceast<ă> mănăstire, cu toate bucatele și cu viile și cu morile și cu toat<ă> moșia lui căt au avut, să fie metoh sf<i>ntei piscupii de la Buzău pentru sufletul lui, să-i fie pomeană în vecie”[8]. Nu este exclus ca monahul Lavrintie să fie tot din neamul ctitorului, posibil chiar nepotul episcopului, fiul lui Ivan Orbul din Buzău, care se numea Larion, menționat în 1590[9]. În 1636, printre călugării mănăstirii se afla un alt nepot al episcopului și al lui Ivan Orbul, numit Partenie, care se judeca cu boierii Meiutești pentru partea mănăstirii Adâncata din viile și ocinile din Dealul Verneștilor, de la Valea Teancului[10]. După această dată, mănăstirea împreună cu descendenții episcopului Ilarion (Larion) au o serie de procese cu Episcopia Buzăului, pentru partea episcopului din moșia Vernești. Un act din 12 decembrie 1654 marchează soluționarea conflictului în favoarea Episcopiei. Din document aflăm că Radu Mihnea a silit Episcopia Buzăului să plătească o datorie de 330 de ughi a răposatului episcop Ilarion (nu se precizează către cine). Ulterior, episcopul Efrem Trufășel a adus cazul în fața instanței de judecată, obținând ca în schimbul sumei plătite să primească ocinile și viile lui Larion de la Vernești. În vremea episcopului Serafim, nepoții lui Larion împreună cu mănăstirea Adâncata au revendicat moștenirea dar neavând bani să plătească Episcopiei cei 330 de ughi, datoria unchiului lor, au rămas de judecată[11].

În concluzie, mănăstirea Adâncata a fost înființată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea (înainte de 1579) probabil de episcopul Buzăului, Ilarion. Ilarion (Larion) poate fi considerat primul ctitor, iar călugărul Lavrentie doar cel care a refăcut mănăstirea la începutul secolului al XVII-lea (înainte de 1622). Mănăstirea a dispărut în condiții necunoscute (ultima menționare documentară fiind din 24 iulie 1686)[12], iar până acum nu a fost reperată pe teren. Într-o cerere de numire a unui inginer hotarnic, care să măsoare moșia schitului Grăjdana, făcută de arendașul Alecu Iarca în 1833, se arată că hotarul dintre moșia Grăjdana și cea a moșnenilor Cârlomănești este o vale numită Adâncata[13]. Este foarte posibil ca toponimul să indice amplasamentul mănăstirii, a cărei amintire nu se mai păstra în secolul XIX.

AGATON – mănăstire desființată, biserică rupestră, hramul „Sf. Ioan Zlataust” (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău).

Mănăstirea Agaton era situată la aproximativ 4,5 km nord de satul Nucu. Pe o rază de 200-300 m în jurul său, se mai aflau încă două monumente AGATONUL VECHI și CRUCEA SPĂTARULUI, ce au făcut parte dintr-un ansamblu monahal rupestru. Singurul acces actual este

[8] *DIR, B, veacul XVII,* vol. IV, nr. 113, p. 102-103.

[9] La 14 iulie 1590, Mihnea Turcitul întărește lui Stanciu postelnic ocină la Vernești, partea lui Oprina, cumpărată de la Mitrea mare vornic, în urma judecății cu Ivan și cu fiul lui Larion, aceștia spuneau că au și ei o parte din acea ocină, dar au rămas de lege și de judecată (*DIR B, veacul XVI*, vol. V, p. 466, nr. 481).

[10] *Cat. doc. Țării Românești*, vol. IV, p. 342, nr. 743.

[11] DGANB, Fond. Ep. Bz., ms. 172, f. 168^{v} – 169^{r}. V. anexa 1.

[12] Mihai Regleanu, *Indice cronologic nr. 3. Episcopia Buzăului*, București, 1965.p. 106, nr. 1302 (în continuare, *Indice cron. nr. 3*).

[13] I. Ionașcu, *Un fost metoh al Pantelimonului: schitul Grăjdana (Buzău). Cu documente și regeste mai ales din arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, Buzău, 1936, p. XLIV (în continuare, Ionașcu, *Schitul Grăjdana*).

cel pietonal, fosta mănăstire aflându-se în adâncurile unei păduri, pe marginea unui povârniş.

Tot ce se mai păstrează din fosta aşezare monahală este partea inferioară a unei stânci, în interiorul căreia au fost săpate cinci încăperi. Trei dintre acestea au avut destinaţia de altar, naos şi pronaos, pentru o biserică rupestră. Sub naos a fost săpat un beci, având probabil rol de tainiţă, cu dimensiuni de aproximativ 0,50 x 0,60 m Tot în naos se păstrează trei nişe pe latura de sud a acestuia iar în pardoseală, patru gropi de pari, aparţinând probabil unor stâlpi ce susţineau un acoperiş. Adosată laturii de nord a altarului, se păstrează o a cincea încăpere, care prezintă ferestre pe laturile de est, nord şi vest. De asemenea, se păstrează o fereastră în peretele de est al altarului. În colţul proscomidiarului, pe perete, a fost incizat un pomelnic, cu caractere chirilice: „Pomenirea Neagoe Voievod", „Pomenirea Arhiepiscop Dosietei", „Pomenirea Monahia Teodora", „Pomenirea Monah Agaton". Adăugat ulterior: „Pomenirea Manea i Dumitru i Vlada i Ilinca Mihai". Pe peretele de nord al altarului, un alt pomelnic, tot cu alfabet chirilic: „Pomenirea Domnului Moise Voievod", „Pomenirea Domnului Io Vlad Voievod", „Pomenirea Domnului Io Ventilă Voievod i Radu (…) Voievod", „Petru Voievod", „Domnul Stan I Neagoe".

La fel ca toate vestigiile rupestre din zona actualului judeţ Buzău, grupate mai ales în partea sa submontană, între valea Buzăului şi a Slănicului, fosta mănăstire Agaton a beneficiat de o atenţie deosebită în istoriografia noastră[14]. La început doar repertoriate, vestigiile rupestre de pe raza satelor Nucu şi Aluniş au devenit obiect de interes pentru cunoaşterea creştinismului medieval, în grupul lor fiind inclusă şi fosta mănăstire Agaton.

Prima atestare documentară sigură a aşezării monahale este la 18 iulie 1587, când Mihnea vodă (Turcitul) întăreşte: „mânăstirii Motnău, unde este hramul Sfintei Troiţe şi mânăstirii Agaton, unde este hramul Sfântului Ioan Zlataust (s.n.) şi mânăstirii ce se cheamă Ioan Bogoslav, ca să le fie ocină în jurul mânăstirilor. Însă hotarele să se ştie: din vârful lui Martirie până la piatra Motnăului şi până la crucea lui Agathon şi la obârşia Pârscovelului, până la Stâlpii Tainiţei şi la Hânsariul în sus, pe culme, până la vârful lui Martirie. Pentru că această mai sus zisă ocină a fost ocină domnească şi a fost pădure întreagă şi necurăţată, ci au curăţat-o călugării de la mânăstirile care sunt mai sus zise cu securile şi cu foc şi cu multă trudă (…).

Şi s-au înfrăţit fraţii din mai sus zisele trei mânăstiri de a lor bună voie înaintea domniei mele, ca să fie fraţi pe acest mai sus zis loc şi ocină şi să se hrănească frăţeşte"[15].

Stăpânirea devălmaşă a celor trei mănăstirii asupra moşiei va fi întărită de Constantin Brâncoveanu la 15 martie 1697, după ce domnul a văzut „(...) şi cartea răposatului Mihnii vodă de daniia acestor moşii la acêste sfinte mănăstiri întărită şi cu mare blestem" [16].

Pornindu-se de la un document din 1651, în care era dat ca hotar pentru moşia Nucet „vârfu Agatonului, care se hotărăşte cu schiturile", document care întărea acte mai vechi, printre care şi un hrisov cu veleatul 7032, respectiv anii 1523-1524, s-a considerat că această dată ar reprezenta de fapt prima atestare documentară indirectă a mănăstirii. În 1651, Matei Basarab

[14] *BAR, Arhiva Alexandru Odobescu, fond. Arhive personale*, III, Acte 1-4; idem, *Secția Stampe: Odobescu – Vederi de la Buzău*; Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz*., p. 2; Constantinescu, N. A., *Biserici şi mănăstiri din județul Buzău. I,* p. 141-142; Stoicescu, *Bibliografia*, vol. I, p. 27; Chihaia, *Cu privire la «Învățături»*, p. 175-192; idem, *Un complex necunoscut,* p. 3-20; idem, *Date noi despre bis. rupestre,* p. 507-517; idem, *Etapa Neagoe Basarab*, p. 83-93; *Vestigiile rupestre, passim;* Gheorghe, *Complexul Aluniş*, p. 167-186; Constantinescu, H., *Schituri rupestre*, p. 321-340; Drăguţ, *Tradițiile ctitoriceşti,* p. 149, 152; Lupu, *Observații,* p. 17-33; *Buzău - Mică enciclopedie,* p. 188-189.

[15] *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 262, nr. 275.

[16] DGANB, *Fond. Ep. Bz.,* ms. 172, f. 352. V., anexa 3.

întărea moşnenilor din Scăieni moşia satului Nucet, pe care ei o aveau: „de la răposatul Radu voievod care s-a peritu la Râmnicu, cu dreaptă slujbă şi de la Vladislavu vodă, pentru slujba care s-au nevoitu la Râpa Satului lui Radu voievodu (…) de la Nucu până în curmătura Stâlpilor şi dreptu în vârfu Agatonulu unde hotărăşte cu schiturile (s.n.) şi din vârfu Agatonului până în curmătura Preseci (…) precum am văzut domnia mea şi carte răposatului lui Radu voda şi de bătrânul Vladislavu voda şi de la Petru voda, veche şi stricată, cându au fostu curgerea anilor 7032"[17]. Din punctul nostru de vedere, acest document nu ne oferă dovada existenţei mănăstirii la 1523-1524, el afirmând clar doar existenţa unui toponim „vârful Agatonului" şi a unor schituri aflate în preajma acestui vârf la 1651, fără ca acestea să fie nominalizate. Posibilitatea ca acest hrisov să fi reluat cu exactitate toate toponimele din documentul din 1523-1524 ni se pare destul de redusă, odată ce se afirmă că hrisovul-martor era „vechi şi stricat", nefiind limpede dacă nu cumva el era o reconfirmare din vremea lui „Petru voda" (care poate fi Petru cel Tânăr sau Petru Cercel).

Alţi autori consideră că toponimul derivă de la numele monahului care a întemeiat schitul cu mult înainte de domnia lui Neagoe Basarab: „acest călugăr Agaton a vieţuit cu mult mai devreme decât epoca lui Neagoe Basarab, epocă în care el este consemnat pe pomelnicul grafitat"[18]. Aşa s-ar explica faptul că la 1523-1524 numele său devenise atât de cunoscut încât denumea nu numai schitul ci şi locul pe care se ridicase acesta: „ne pare puţin probabil ca un călugăr contemporan cu hrisovul pierdut al lui Radu de la Afumaţi să fi dat, încă din timpul vieţii, numele său vârfului de munte pe care se afla schitul său"[19].

Având o clară organizare a spaţiului interior pentru serviciul religios ortodox, existenţa bisericii de la Agaton şi a celorlalte schituri rupestre s-a considerat că „începe în intervalul iradierii isihaste de la Kilifarevo (1346-1371), deşi este posibil ca funcţia lor de locaşuri de cult să fie mult mai veche"[20]. Există însă şi lucrări în care nu se remarcă funcţia de cult a monumentului: „În a treia categorie de locuinţe rupestre (s.n.) se înscriu cele a căror datare nu poate fi coborâtă sub secolul al XIII-lea (din lipsa unor elemente sigure de datare). Acestea au fost folosite până la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea"[21].

Aşa cum ne-am mai exprimat cu altă ocazie, elemente pentru o datare a acestui monument mai devreme de secolul al XVI-lea, nu există deocamdată[22]. El nu prezintă elemente sigure de datare decât începând cu secolul al XVI-lea (documentele scrise şi pomelnicele sgrafitate pe pereţii naosului). Perioada sa de funcţionare a fost destul de scurtă, puţin peste două secole, dispariţia mănăstirii de la Agaton putând fi asociată (tot pe baza documentelor scrise), cu războiul ruso-austro-turc din anii 1735-1739, când viaţa monahală din zona Buzăului şi Vrancei a fost afectată profund.

Pe parcursul secolului al XVII-lea şi în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, existenţa mănăstirii este confirmată de câteva hrisoave de scutire de dijmă acordate de: Gheorghe Duca

---

[17] Chihaia, *Date noi despre bis. rupestre*, p. 513-514; v. şi *Cat. doc. Țării Româneşti*, vol. VII, p. 168, nr. 451.

[18] Chihaia, *Date noi despre bis. rupestre*, p. 511.

[19] *Loc. cit.*

[20] Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab*, p. 87.

[21] *Vestigiile rupestre*, p. 22.

[22] Lupu, *Observații*, p. 23.

(la 12 ianuarie 1679)[23], Ştefan Cantacuzino (la 18 iunie 1714)[24], Nicolae Mavrocordat (1 aprilie 1720)[25], Grigore al II-lea Ghica (august 1733)[26].

Plecându-se de la existenţa unui grafit din anii 1736-1737 („Florea ot Aluniş 7245"), pe glaful ferestrei altarului, coroborată cu dispariţia mănăstirii dintre aşezămintele care primeau scutiri sau danii domneşti, înregistrate în Condica Episcopiei Buzăului, s-a considerat că după anul 1733 mănăstirea Agaton a încetat să funcţioneze[27]. La 4 mai 1786, după ce războiul ruso-turc din anii 1768-1774 provocase distrugeri grave schiturilor din zonă, episcopul Cosma dă o carte de blestem pentru reconstituirea proprietăţilor celor trei foste mănăstiri: „Agaton, Sfântul Ioan Bogoslovul şi Motnău, la sud Saacu şi la sud Buzău (…) care schituri necăutându-se de la o vreme încoace din întâmplările vremurilor şi neştiind cele ce au fost ale schiturilor mişcătoare şi nemişcătoare s-au risipit"[28]. Considerăm că acest document este o dovadă sigură a faptului că mănăstirea nu mai funcţiona în anul 1786, nemaifiind de altfel menţionată după această dată.

ALUNIŞ – mănăstire desfiinţată, biserică rupestră, hramul „Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul" (sat Aluniş, com. Colţi, jud. Buzău).

Fostul ansamblu monahal este alcătuit dintr-o biserică rupestră, de plan drept, compartimentată în altar (de plan semicircular, orientat către est), naos (puţin lărgit faţă de pronaos), pronaos şi un pridvor din lemn, adosat pe latura de sud a stâncii în care a fost săpată bisericuţa, surmontat de un turn-clopotniţă. În acelaşi masiv stâncos au mai fost săpate şapte locuinţe rupestre, folosite în decursul timpului de o comunitate monahală. Cu timpul, chiliile rupestre au fost abandonate, mănăstirea desfiinţată iar bisericuţa a fost preluată de parohia locală Aluniş, care a amenajat în curte şi un cimitir.

Începuturile mănăstirii Aluniş, în lipsa unor dovezi sigure de fondare (pisania alcătuită în 1903 spune, pe baza tradiţiei, că biserica a fost făcută de ciobanii Vlad şi Simion în anul 1277)[29], au dat naştere la opinii extrem de diferite. La sfârşitul secolului al XIX-lea, Basil Iorgulescu înregistra, fără comentarii, părerea localnicilor că biserica ar avea „o vechime de peste 1000 ani"[30]. În perioada interbelică, N. A. Constantinescu cita doar pisania pusă deasupra uşii de la pridvor, recunoscând însă că „anul fundării, 1277, nu se întemeiază pe nimic"[31]. După părerea lui Vasile Drăguţ, toate construcţiile rupestre din Munţii Buzăului cunosc o primă mare perioadă de înflorire în secolele XII-XIII, sub autoritatea monahismului bazilian din sudul Italiei[32]. Pavel

---

23 „ (...) pentru că m-am milostivit domnia mea de am iertat aceste sfinte mănăstiri şi toate schiturile precum au fost iertaţi şi în pace de la toţi domnii carii au fost mai dennainte vreme, de la Alixandru Iliaş şi de la răposatul vodă Mihnea şi de la fii său Alixandru vodă şi de Alion vodă şi de răposatul Matei vodă şi de la alţii, de toţi domnii până acum. Căci că iaste un loc sfânt şi dumnezeesc de slujbă în toată vremea, de pomenire răposaţilor ctitori şi pre domnia mea. Şi am văzut domnia mea multe cărţi de la toţi domnii, de pace şi de răpaos." (DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 171, f. 275). V. anexa 2.

24 *Ibidem*, ms. 171, f. 275v-276r. V. anexa 5.

25 *Ibidem*, ms. 171, f. 276r.

26 *Ibidem*, ms. 171, f. 277v-278r.

27 *Vestigiile rupestre*, p. 26.

28 DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, pach.VI/8.

29 Constantinescu, N. A., *Bis. şi m-ri din jud. Bz.* - II, p. 368.

30 Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 7.

31 Constantinescu, N. A., *Bis. şi m-ri din jud. Bz.* - I, p. 188.

32 Drăguţ, *Tradițiile ctitoriceşti*, p. 150.

Chihaia afirmă că ansamblul exista anterior anului 1587, fiind chiar contemporan cu mişcarea isihastă de la Kilifarevo (1346-1371), dacă nu cumva chiar anterior secolului al XIV-lea[33]. Un alt punct de vedere plasează săparea în stâncă a vestigiilor din zonă, printre care şi Alunişul, în secolele III-VI d. Chr., pe baza analogiei cu un alt schit rupestru („Sf. Ioan Bogoslov"), ce ar prezenta deasupra uşii de intrare în biserică, simbolul paleocreştin „ichtis"[34].

Prima atestare documentară sigură a mănăstirii este din 18 iunie 1625, când egumenul de la Aluniş este martor la o eliberare din rumânie[35]. După Pavel Chihaia, prima menţionare a mănăstirii Aluniş ar data din anii 1586-1587[36], informaţie extrasă dintr-un transumpt redactat în timpul egumenului Antonie (atestat documentar la 1 septembrie 1692 şi 2 februarie 1703)[37]. „Deoarece, în invocarea drepturilor sale, egumenul Antonie nu pomeneşte de Mihnea Turcitul ca ctitor, deducem că mânăstirea fusese întemeiată înainte de domnia acestuia"[38].

Din punctul nostru de vedere, începuturile acestui ansamblu monahal nu pot fi coborâte mai mult de secolul al XVI-lea. Prezenţa unui grafit pe unul dintre pilaştrii de piatră dintre naos şi altar, cu textul „Ma(…)l(…) liat 7056 d..." (1547-1548, n.n.), ar putea servi ca reper cronologic orientativ pentru întemeierea mănăstirii aproape de mijlocul secolului al XVI-lea.

Pe un perete al altarului se păstrează un fragment dintr-o inscripţie în care sunt pomenite numele ctitorilor legendari „(…) Simion, Vlad, Iermo(na)h Danil eg(u)mi(n) (…)". Ceea ce nu s-a observat până acum este că cei doi ciobani, ale căror nume au fost păstrate de tradiţia locală, sunt personaje reale, care întradevăr au săpat biserica în stâncă, dar nu în secolul al XIII-lea, ci în secolul al XVII-lea. Într-un act din 20 iunie 1742, prin care Mihai Racoviţă întăreşte metohurile Episcopiei Buzăului, se enumeră printre altele: „Şi schitul Alunişul ce iaste săpat în piiatră de Simion şi de Vladul ciobanii şi l-au închinat ei singuri la sfânta Episcopie, <u>în zilele răposatului Serafim episcopul</u>" (s.n.) (1649-1668)[39].

Ştim însă că Alunişul era metoh al Episcopiei Buzău încă din vremea episcopului Ştefan (1637-1649), aşa cum rezultă dintr-un document din 7 martie 1639[40]. Cum redactarea hrisovului din 1742 s-a făcut pe baza vechilor acte de închinare prezentate de Episcopie, credem că în timpul episcopului Serafim s-a făcut o reîntărire a închinării, aşa cum s-a procedat şi în alte cazuri. Data înfiinţării acestui ansamblu rămâne încă incertă, dar informaţia că actuala biserică a fost „săpată în piatră" de Simion şi Vlad în prima jumătate a secolului al XVII-lea nu poate fi ignorată.

Domeniul mănăstirii Aluniş s-a constituit încet şi a avut un caracter modest în toată perioada sa de existenţă. O veche proprietate a Alunişului era moşia Mlăjet, stăpânită în devălmăşie cu moşnenii din Mlăjet şi Scăeni[41]. La 21 octombrie 1704, în urma alegerii părţii mănăstirii Aluniş, Vlad, fiul lui Neagu Tarcea din Mlăjet primeşte de la episcopul Damaschin un loc de casă, în

[33] Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab*, p. 87.

[34] *Vestigiile rupestre*, p. 21.

[35] *DIR, B, veacul XVII*, vol. IV, p. 530, nr. 549.

[36] *DIR, B, veacul XVI,* vol. V, p. 262, nr. 275.

[37] DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 173, f. 611^{v}, f. 68^{r}.

[38] Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab*, p. 85.

[39] DGANB, *Fond. Ep. Bz.,* ms. 171, f. 279^{r}. V. anexa 6.

[40] *Cat. doc. Ţării Româneşti*, vol. IV, p. 614, nr. 1412.

[41] Aşa cum se arată într-un zapis al satului Scăeni din 8 iulie 1652, hotarele moşiei Mlăjet a mănăstirii Aluniş mergeau: „din vârful Pinişorului până în vârful despre Scăeni, sleamea în sus până în Martirie iar în locul lu Samar noi n-avem treabă (...) " (DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 173, f. 65^{r}).

siliştea satului în schimbul locului pe care s-a ridicat un metoh al mănăstirii Aluniş. Neagu arată că: „(...) fost-au făcut egum(enul) Antonie un metoh cu curte, cu pivniţă, cu grajdu pe un loc de casă al nostru, fiind noi fugiţi de nevoi din ţară"[42]. Credem că acesta ar fi putea fi construcţia rupestră numită „Gaura Tătarilor", aflată la aproximativ 800 m. de satul actual Mlăjet[43]. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Alunişul începe să fie categorisit drept schit, spre deosebire de perioada anterioară, când era numit mănăstire. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în jurul datei de 28 februarie 1827[44], cenobia Alunişului încetează să funcţioneze, moşiile schitului fiind arendate unui monah Dionisie. Din anul 1864 biserica a devenit biserică de mir. Locaşul a fost reparat şi mărit în anii 1849-1850 de Antonie, egumenul mănăstirii Ciolanu iar în 1870 s-a construit tâmpla, cu contribuţia lui D. N. Persescu şi a altor enoriaşi. În 1903, biserica „fiind cu desăvârşire ruinată" s-au efectuat lucrări de reparaţii, s-a înlocuit tâmpla şi s-a realizat pictura pe tablă de zinc[45].

ANINOASA - mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Adormirea Maicii Domnului" (sat Buda-Crăciuneşti, com. Cislău, jud. Buzău).

Fără săpăturile lui Virgil Drăghiceanu din anul 1930, poate că nu am fi putut stabili amplasamentul iniţial al fostei mănăstiri Aninoasa[46]. Aceasta era situată pe valea Buzăului, pe raza localităţii Buda-Crăciuneşti, la 2 km nord faţă de aceasta, în Poiana Mălăiştea, între izvorul Zidului şi izvorul Păpurişului. Mănăstirea este o ctitorie a boierilor din Runceni şi Cislău, care vor da Ţării Româneşti două doamne: Rada, soţia lui Vlad Vintilă (1532-1535) şi nepoata acesteia, Neaga, soţia lui Mihnea al II-lea Turcitul (1577-1583; 1585-1591). Neaga era fiica lui Vlaicu clucer, fratele doamnei Rada. Mănăstirea, cu o bisericuţă de lemn, exista în deceniile patru-cinci ale secolului al XVI-lea. Între 1588-1589, Mihnea Turcitul şi doamna Neaga au înlocuit vechea bisericuţă de lemn cu una de zid şi au înzestrat mănăstirea cu moşii şi ţigani devenind mari ctitori.

În 1930, în urma săpăturilor efectuate (fără asistenţă arheologică de specialitate), de un grup de locuitori din zonă, angajaţi de Comisiunea Monumentelor Istorice, a fost dezvelită o biserică de plan triconc, care păstra din elevaţii pe o înălţime de 1,40 m de la nivelul de călcare interior. S-a observat că, la o dată nedeterminată, pridvorul iniţial fusese înlocuit cu un altul mai mare. În interiorul bisericii au fost descoperite 15 morminte de inhumaţie, majoritatea acoperite cu pietre funerare cu inscripţii[47]. La sud de biserică a fost degajat un corp de clădiri, alcătuit dintr-o casă (cu parter pe pivniţă) şi un corp de chilii, în prelungirea laturii sale de vest. Majoritatea mormintelor descoperite conţineau un bogat inventar funerar reprezentat de podoabe şi accesorii vestimentare, din păcate amestecate, pierdute sau vândute de către autorii descoperirii. Mormintele respective aparţineau membrilor familiei doamnei Neaga, soţia lui Mihnea al II-lea Turcitul şi erau datate în ultimul sfert al secolului al XVI-lea.

Având în vedere condiţiile de investigare, departe de rigoarea necesară unei cercetări arheologice, nu s-au putut stabili etapele de evoluţie ale ansamblului monastic sau existenţa

---

[42] DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 173, f. 68^{v}-69^{r}. V. anexa 4.

[43] Pentru descriere vezi şi *Vestigiile rupestre*, p. 59-60.

[44] DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 174, f. 11^{r}.

[45] Aşa după cum consemnează pisania aşezată în 1903, la încheierea lucrărilor.

[46] Drăghiceanu, *Săpăturile*, p. 159-176.

[47] *Inscripțiile medievale*, p. 514-520.

unor construcţii anterioare celor descoperite. În schimb, a fost destul de limpede că ansamblul arhitectonic putea fi identificat cu fosta mănăstire Aninoasa din fostul judeţ Saac.

Prima menţiune documentară a toponimului Aninoasa datează din 7 aprilie 1518, când Neagoe Basarab acorda: „slugilor domniei mele jupanului Danciul cu fiii săi şi jupanului Oprea spătar cu fiii săi, anume Manda şi Chera şi câţi încă va da Dumnezeu şi lui Ivul cu fiii săi să le fie loc din ocina Aninoasa (…) pentru dreapta şi credincioasa slujbă ce au slujit domniei mele”[48]. Slujba „dreaptă şi credincioasă” a acestor boieri ar putea fi participarea la lupta din 1512 sau la cea de dinainte de 27 mai 1517, dintre pretendenţii la tronul Ţării Româneşti şi Neagoe Basarab, boierii enumeraţi situându-se evident în tabăra voievodului. Specificarea din document – „din ocina Aninoasa” - ne determină să afirmăm că moşia respectivă era mult mai amplă decât hotarele concedate boierilor menţionaţi, aceste hotare mergând: „din valea Mustei, unde dă în Cricov şi din valea Mustei până la piatră şi pe valea Runcului, până la Zubi şi din deal (…) până la culme şi pe Cricov, până la Piatră”[49]. Hotarele reconstituite de noi cuprindeau zona superioară a bazinetului Buda-Crăciuneşti, o restituire fidelă nefiind posibilă deoarece o serie de toponime din document nu au putut fi regăsite pe teren. La data întocmirii documentului, ocina concedată de Neagoe Basarab era acoperită de „pădure toată”, urmând ca boierii menţionaţi „să cureţe acel loc cu foc şi cu securea”. Dacă reconstituirea ocinii este corectă, înseamnă că ea cuprindea o bună parte din moşia viitoarei mănăstiri Aninoasa, inclusiv locul pe care s-a ridicat aceasta.

Prima atestare documentară a mănăstirii Aninoasa apare în diata lui Vlaicu clucer din anul 1586, înainte de 27 mai[50]. Vlaicu, în calitate de ctitor, întăreşte mănăstirii mai vechea donaţie făcută de surorile sale, doamna Rada soţia lui Vlad Vintilă (1532-1535) şi Chera, respectiv o parte din satul Ţigăneşti (azi Ursoaia, com. Vipereşti, jud. Buzău). Îi dăruieşte, de asemenea, sălaşe de ţigani robi şi satul Poeni[51] stabilind ca, în caz de desherenţă, tot mănăstirii să-i revină satele Dichiseşti şi Săpuţeani[52]. La puţină vreme, datorită fiicei sale, Neaga, vechea biserică va fi înlocuită iar hrisovul emis la 20 aprilie 1589 consfinţeşte noua situaţie. Mihnea Turcitul arată că mănăstirea: „a fost de moştenire a doamnei domniei mele, doamna Neaga, de la moşi şi strămoşi şi biserica de lemn a mânăstirii a fost făcută de părinţii ei” iar ei au făcut: „sfintei mănăstiri biserică de piatră”[53].

Dintr-un document din 8 ianuarie 1588 aflăm că, înainte de această amplă reconstrucţie, soţia lui Vlaicu clucer, jupaniţa Anca (ce se călugărise cu numele Elisafta), a adus trupurile a patru din fiii săi şi al soţului său Vlaicu: „de unde au fost mai înainte îngropaţi, de i-a adus la sfânta mănăstire mai sus spusă şi i-a îngropat în pridvorul bisericii (...)”[54]. Cu această ocazie, monahia Elisafta dăruieşte mănăstirii şi ce mai rămăsese din zestrea ei, părţi din satele Râioşi şi Brebu. Într-adevăr, piatra tombală de pe mormântul cu numărul 3[55] confirmă că Vlaicu clucer a fost iniţial

[48] *DRH, B,* vol. II, p. 325, nr. 168.

[49] *Loc. cit.*

[50] *DIR, B, veacul XVI,* vol. V, p. 238, nr. 252.

[51] *Ibidem*, p. 239, nr. 253.

[52] *Ibidem*, p. 240, nr. 254.

[53] *Ibidem*, p. 397, nr. 417.

[54] *Ibidem*, p. 343, nr. 360.

[55] Pe care scrie: „A răposat robul lui Dumnezeu, jupan Vlaicu clucer, cu 4 copii ai săi, în zilele binecredinciosului şi de Hristos iubitorul Io Mihnea voievod şi ale doamnei lui Neaga, fiica lui Vlaicu; pentru aceea, jalnică, cu osârdie a făcut această biserică, iar mama ei, jupaniţa Anca, le-a înfrumuseţat această piatră ca să le fie veşnică pomenire. În anul 7096” (apud *Inscripțiile medievale,* p. 518).

înmormântat în altă biserică, împreună cu alţi membri ai neamului său. Reînhumarea s-a făcut în perioada 1 septembrie 1587–31 august 1588, dar mormântul colectiv nu a fost descoperit în pridvor, ci în pronaosul bisericii, fapt ce ne determină să credem că, fie odată cu înlocuirea bisericii de lemn cu cea de zid, ctitorită de Mihnea al II-lea şi Neaga, mare parte din mormintele existente deja în biserică au fost rearanjate, fie că mutarea mormântului a fost realizată odată cu refacerea (?) sau construirea pridvorului. Planul bisericii, limpede influenţat de cel al bisericii mănăstirii Argeş, apropiat ca tipologie de cel al bisericii Radu Vodă din Bucureşti (începută de Alexandru Mircea şi terminată de fiul său, Mihnea al II-lea), care defineşte o separare fără echivoc a naosului de pronaos, printr-un zid plin, străpuns de o uşă, dar şi posibilitatea inexistenţei pridvorului, în etapa iniţială, ne determină să apreciem că această biserică de zid a avut o clară funcţie de loc de îngropăciune pentru familia doamnei Neaga.

Pe baza datelor prezentate, putem afirma că biserica de zid a fost ridicată în perioada 1 septembrie 1587–31 august 1588, oricum înainte de 20 aprilie 1589, când Mihnea al II-lea acordă hrisovul de înzestrare al noii ctitorii. În măsura în care planul şi observaţiile lui Virgil Drăghiceanu sunt corecte, ctitoria lui Mihnea şi Neaga a avut iniţial doar un mic pridvor (2,90 x 2,00 m), care a fost înlocuit cu un altul mai spaţios înainte de anul 1592-1593 (când a fost practicat mormântul 15, al lui Ivan postelnic)[56].

După 1589, şirul daniilor familiei lui Vlaicu clucer pentru mănăstirea Aninoasa continuă. La 8 aprilie 1590, Vişa, „ţiitoarea” lui Mihnea al II-lea (vară a doamnei Neaga şi mamă a viitorului domn Radu Mihnea), o reînhumează la Aninoasa pe mama sa, Stanca şi donează mănăstirii satul Despicaţi[57]. La 12 septembrie 1614, „prea cinstita doamna Neaga” lasă prin diată: „toate moşiile mele şi din ce am avut să fie la sfânta mănăstirea mea, la Aninoasa, care iaste zidită de mine”[58]. Dintre satele donate se menţionează doar Cislăul, pe care îl obţinuse de la nepotul său, Preda postelnic, dându-i în schimb satul Săpuţeani.

După părerea lui Virgil Drăghiceanu, dispariţia mănăstirii Aninoasa, din Poiana Mălăiştea, s-a produs la puţină vreme după moartea doamnei Neaga, din cauza unor alunecări de teren[59]. Moartea doamnei trebuie să se fi produs în intervalul 1615-1623, pentru că la 28 iunie 1624 ea este numită „răposata doamna Neaga”[60]. Însă mănăstirea continuă să apară în documente, ba chiar la 17 ianuarie 1655 este menţionată într-o hotărnicie a moşiei Cislău cu denumirea de „mănăstirea doamnei Neaga”[61]. La 30 iunie 1684, unul dintre ultimii descendenţi ai neamului lui Vlaicu clucer, monahul Nicolae (fost Negoiţă Tătăranu) împreună cu fiul său, Matei paharnicul: „văzând-o noi pe această mănăstire stricându-se şi pustiindu-se, nefiind oameni vrednici de dânsa”[62] o închină Episcopiei Buzăului.

În ceea ce priveşte sfârşitul mănăstirii, credem că aceasta fost afectată major de cutremurul

[56] Drăghiceanu, ***Săpăturile***, p. 168.

[57] ***DIR, B, veacul XVI***, vol. V, p. 433-434, nr. 451.

[58] Se mai lasă mănăstirii: „o cuhnie ferecată cu 6 telegari murgi şi aşternutul mieu tot şi rândul mesii cu tipsiile cu totul şi tot ce trebuiaşte şi 4 sălaşă de ţigani şi 3 cupe de argint şi 2 năstrăpi de argint”, morile de la Buzău, 50 de oi, doi cai şi două vaci (***DIR B, veacul XVII,*** vol. II, p. 323-324, nr. 286).

[59] „Pământul fugitiv, din cauza izvoarelor pe care fu zidită, în apropierea apşoarei despre care am vorbit, grăbi dislocarea zidurilor şi aduse prăbuşirea turlei şi a întregii biserici, nici la treizeci de ani după zidirea ei, probabil imediat după ce Doamna Neaga îşi află odihna de veci, după 1623” (Drăghiceanu, ***Săpăturile,*** p. 163).

[60] ***DIR, B, veacul XVII,*** vol. IV, p. 437, nr. 446.

[61] DGANB, ***Fond. Ep. Bz.,*** pach. XXXIV/14.

[62] DGANB, F***ond. Ep. Bz.,*** ms. 172, f. 17^{v}-18^{r}.

din 1738, apoi lăsată în părăsire. La 20 iunie 1742, la reînnoirea actelor de închinare, ea apare cu denumirea „schitul Aninoasa, ce să numeşte şi Cislău”[63]. Deşi conservă numele de Aninoasa al vechii mănăstiri, acesta are acum o altă locaţie, pe moşia Episcopiei, la Cislău, fiind numit de acum încolo schitul Cislău.

BOGOSLOVUL – mănăstire dispărută, biserică rupestră dezafectată, hramul „Sf. Ioan Bogoslovul”, supranumită şi „Peştera lui Iosif” (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău)

Biserica fostei mănăstiri este o construcţie rupestră, situată pe versantul sudic al unei ramificaţii aparţinând masivului muntos Crucea Spătarului, la aproximativ trei km N-V de satul Nucu, la baza unei stânci de formă piramidală. Este de plan patrulater, având o firidă cu rol de altar pe peretele nordic iar uşa de acces şi o fereastră pe peretele de vest. La exterior, deasupra uşii şi a ferestrei sunt săpate două şanţuri de conducere a apei pluviale, de forma unor arce frânte, iar deasupra uşii de intrare se consideră că ar fi incizat simbolul creştin „ichtis”[64]. Pe peretele exterior sunt sgrafitate numele preotului Alexandru, a lui Gligorei şi Moise şi sunt săpate mai multe nişe, în care au fost introduşi căpriorii unui acoperiş pentru o construcţie anexă a bisericii.

Prima atestare documentară a mănăstirii Ioan Bogoslovul datează din 18 iulie 1587, când Mihnea Turcitul îi dăruieşte moşia din jur, pe care trebuia să o stăpânească împreună cu mănăstirile Motnău şi Agaton[65]. La fel ca mai toate construcţiile rupestre sacre din zonă şi mănăstirea Bogoslovul va dispărea probabil din cauza urmărilor nefaste ale războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739. Ultima menţionare documentară a mănăstirii este din anul 1733[66], apoi construcţia a fost folosită ca locuinţă, până în vremea lui Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842).

În ceea ce priveşte datarea ansamblului rupestru, s-au emis mai multe opinii. Pe baza prezenţei simbolului „ichtis”, incizat deasupra uşii de intrare, s-a afirmat existenţa unei biserici paleocreştine din secolele II-IV[67]. Alţi cercetători plasează ridicarea lăcaşului în secolul al XIII-lea, interpretând şanţurile pentru conducerea apelor pluviale, aflate deasupra ferestrei şi uşii de intrare, ca elemente decorative de factură gotică[68]. Considerăm că singurul element de datare (relativă), care ar putea fi luat în calcul este orientarea nişei altarului către nord, element care ar putea coborî perioada de înfiinţare a ansamblului rupestru până în secolul X dar, în momentul de faţă, singura perioadă credibilă pentru apariţia şi funcţionarea sa rămâne secolul al XVI-lea[69].

BRADU – mănăstire desfiinţată, biserică, hramul „Sf. Dimitrie Izvorâtorul de Mir” (sat Haleş, com. Tisău, jud. Buzău)

În anul 1974, Direcţia Patrimoniului Cultural Naţional (DPCN) a decis restaurarea fostului ansamblu monahal, din care se mai păstra la acea vreme biserica fostei mănăstiri (transformată în biserică parohială), zidul de incintă, turnurile de colţ şi turnul de poartă, toate în stare de

[63] *Ibidem,* ms. 171, f. 279^{v}. V. anexa 6.
[64] *Vestigiile rupestre,* p. 61.
[65] *DIR, B, veacul XVI,* vol. V, p. 262, nr. 275.
[66] DGANB, *Fond. Ep. Bz.,* ms. 171, f. 277 v-278 r.
[67] *Vestigiiile rupestre*, p. 21.
[68] Chihaia, *Date noi despre bis. rupestre,* p. 514.
[69] Lupu, *Observații,* p. 32-33.

colaps. Primele lucrări au fost reprezentate de o cercetare arheologică (desfăşurată de Gh. I. Cantacuzino în 1974[70] şi apoi de Ion Chicideanu în anii 1975-1977[71]) soldată cu rezultate spectaculoase privind începuturile aşezării monahale.

S-a constatat că cea mai veche etapă de locuire era reprezentată de o aşezare rurală ce „se găsea mai la vest de mănăstirea Bradu, foarte probabil în partea de teren ce astăzi este ruptă de apele Nişcovului"[72], din care au fost surprinse pe amplasamentul mănăstirii şase locuinţe de tip bordei, aflate la marginea de răsărit a vechiului sat medieval. Încadrarea cronologică a aşezării (sfârşitul secolului al XIV-lea - mijlocul secolului al XV-lea), s-a făcut pe de o parte, pe baza raportului stratigrafic dintre M_{38} (datat cu o monedă din vremea lui Matei Corvin), care „tăia" M_{41} iar acesta, groapa B_6[73], ce indică mijlocul secolului al XV-lea ca dată pentru încetarea aşezării, iar pe de altă parte, pe materialul arheologic descoperit în bordeie (cu analogii în aşezările de la Coconi, Străuleşti-Măicăneşti, Târgovişte, Calafat, Zimnicea, Bragadiru), care plasa începuturile satului în vremea lui Mircea cel Bătrân.

Sfârşitul locuirii de secol XIV-XV s-ar fi datorat mutării satului Bădeni pe amplasamentul actualului sat Pisculeni, mutare produsă de: „deposedarea locuitorilor de către familia spătarului Vlad"[74], de „pericolul crescând al raidurilor otomane şi, poate nu în ultimul rând, chiar apele Nişcovului"[75]. Identificarea aşezării medievale cu satul Bădeni s-a făcut pe baza a două documente. Primul, un hrisov din 10 februarie 1494 emis de Vlad Călugărul, întărea aşezământul lui Gorga, prin care fiica sa, Stana, urma să moştenească jumătate din ocina sa la Bădeni, iar nepoţii săi (de frate sau soră), Vlad spătar şi Fârcea, cealaltă jumătate[76]. Al doilea este un hrisov datat cu aproximaţie între 1523 şi 1528, prin care Radu de la Afumaţi întărea lui Balaur logofăt şi soţiei sale Anca mai multe ocine în Bădeni[77].

Aşa cum rezultă din investigaţia de geografie istorică realizată de Ion Chicideanu[78],

---

[70] Gh. I. Cantacuzino, *Observații privind cercetarea arheologică efectuată la mănăstirea Bradu, județul Buzău*, în octombrie 1974, comunicare susţinută la Sesiunea de comunicări ştiinţifice a DPCN din mai 1975 (apud Chicideanu şi Modoran, *M-rea Bradu*, p. 191).

[71] Modoran şi Chicideanu, *Cercetări la m-rea Bradu*, p. 994-1003; Ion Chicideanu, *O aşezare din sec. XIV-XV la Bradu, jud. Buzău,* în Cercetări Arheologice, vol. III, 1979, p. 421- 438 (în continuare, Chicideanu, *O aşezare*); Ion Chicideanu şi Constanţa Modoran, *Mânăstirea Bradu. Scurt istoric şi cercetări arheologice*, în *Spiritualitate şi istorie la Întorsura Carpaților*, vol. II, Buzău, 1983, p. 188-205 (în continuare, Chicideanu şi Modoran, *M-rea Bradu*).

[72] Chicideanu, *O aşezare*, p. 422.

[73] *Ibidem*, p. 422 şi fig. 2.

[74] Chicideanu şi Modoran, *M-rea Bradu*, p. 194.

[75] Chicideanu, *O aşezare*, p. 430.

[76] *DRH, B,* vol. I, p. 399, nr. 245.

[77] *Ibidem*, vol. II, p. 414-416, nr. 216. Potrivit lui Ion Chicideanu: „Actul suferă o încercare de falsificare în favoarea postelnicului Mihnea, care nu este altul decât cumnatul lui Balaur şi fiul spătarului Vlad. În 23 noiembrie 1535, postelnicul Mihnea, printr-un act de la Radu Paisie, înlătura de la moştenire pe fraţii săi Radul şi Vladul, sporindu-şi astfel partea sa de proprietate din Bădeni.Rămasă urmaşilor lui Mihnea, care o sporesc la rândul lor, moşia Bădeni va fi dăruită în 1632 mănăstirii Bradu de către ctitorul ei, vel comisul Radu Mihalcea, strănepotul postelnicului Mihnea (…) În 1791, logofătul Constantin, fiul lui Bârcă, construieşte din bârne o biserică pe apa Nişcovului, care, refăcută din cărămidă la 1863, există şi astăzi în satul Pisculeni (…) la circa 2 km vest de Bradu. Adăugând că biserica este cunoscută din sec. al XVIII-lea şi până astăzi sub numele de biserica din Bădeni, credem că avem tot temeiul să identificăm actualul Pisculeni cu Bădenii din documentele sec. XV-XVII" (*O aşezare,* p. 431).

[78] *Ibidem*, fig. 6.

satul medieval Bădeni se afla de fapt peste culmea dealului Istriţa, aparţinând comunei Breaza. Hotarele moşiei acestui sat se întindeau din Măgura Buzăului, culmea Cetăţuia[79] (aflată deasupra mănăstirii Ciolanu), Predealul Buzăului (la hotar cu satele Cislău şi Vipereşti), şi până la Drumul cel mare (drumul Bogdanului, aflat la poalele dealului Istriţa)[80]. Din punctul nostru de vedere, satul Bădeni, după eventuala sa mutare survenită la mijlocul secolului al XV-lea (din cauza unor necesităţi de utilizare a terenului agricol), şi-a aşezat vatra pe panta sudică a Dealului Istriţa. Biserica din Pisculeni aparţine de fapt fostului schit Bădeni, atestat documentar din secolul al XVIII-lea[81], deci identificarea Bădenilor cu Pisculenii, nu este corectă.

Pe de altă parte, afirmaţia că mutarea satul a fost provocată de noii proprietari, identificaţi cu acel Gorga cu fiica şi nepoţii săi, este forţată. Din documente ulterioare anului 1494, rezultă explicit faptul că descendenţii lui Gorga pe linie directă, stăpâneau doar: „partea Zorească toată, care se numeşte a lui Mihnea cu fraţii săi, pe care au cumpărat-o de la Zorea; şi partea Buzeştilor toată, pentru că au cumpărat-o de la Zoreşti şi de la Pruncea (…); şi partea lui Pruncea toată, cât se va alege din Bădeani, pentru că a pierdut-o Pruncea cu rea hiclenie faţă de domnia mea (…) o parte din partea Zorească, care a fost vândută de Zorea lui Albu cu fraţii săi, pentru că jupan Bălaur logofăt (soţul Ancăi, fiica Stanei a lui Gorga, n.n.) a întors tot lui Albu”[82]. Este limpede că fiica lui Gorga şi copiii săi stăpâneau doar partea Zorească din Bădeni, cumpărată anterior de la Zorea (poate chiar de Gorga); vânzarea unei părţi din vatra satului, adică a unor „racle de moşie”, ar fi însemnat de fapt vinderea unor săteni ca rumâni. Chiar dacă aceasta s-ar fi întâmplat (deşi toate documentele cunoscute despre sat nu pomenesc nici o dată despre rumânire, ci doar despre vânzări de ocini), alungarea locuitorilor, adică a forţei de muncă, ar fi fost total neproductivă.

În succesiune cronologică, pe locul fostei aşezări rurale a fost construită o biserică din lemn, de plan dreptunghiular: „cu o absidă pentagonală la altar (…) peste o temelie din bolovani de râu, puţin îngropată în pământ (…) compartimentată, conform cerinţelor cultului, în pronaos, naos şi altar”[83]. Ca datare: „nu ni se pare exclusă posibilitatea ca biserica de lemn să fie o primă ctitorie a familiei lui Vlad spătarul, ctitorii boiereşti din lemn fiind cunoscute în evul mediu, chiar în părţile Buzăului”[84], aceasta fiind ridicată „foarte probabil la jumătatea secolului XV (…) şi locuinţele de suprafaţă de la sud de aceasta”[85], „construite din lemn şi având în interior sobe din cahle (…) incendiate la aceeaşi vreme cu biserica”(…) „cahlele pătrate, nesmălţuite şi decorate cu motive geometrice, vegetale sau scene de vânătoare (…) smălţuite cu verde deschis, altele, smălţuite sau nu fiind ajurate”[86]. În ce priveşte datarea cahlelor descoperite la Bradu, ne-am pronunţat cu altă ocazie, că nu pot fi datate anterior secolului al XVI-lea[87], astfel că ele nu pot asigura o conexiune logică între modestele locuinţe datate în a doua jumătate a secolului al XV-

[79] *DRH, B,* vol. V, p. 160, nr.145.

[80] *Ibidem*, vol. VII, p. 28, nr. 18.

[81] St. Coman, *Biserica Bădeni din satul Pisculeni*, în Îngerul, anul V (1933), nr. 6-7, p. 28-33 (în continuare, Coman, Bis. Bădeni); idem, *Biserica din Pisculeni*, în Îngerul, anul V (1933), nr. 3-4, p. 30-35 (în continuare, Coman, *Bis. din Pisculeni*).

[82] *DRH, B,* vol. II, p. 414-415, nr. 216.

[83] Chicideanu şi Modoran, *M-rea Bradu*, p. 195.

[84] *Loc. cit.*

[85] Modoran şi Chicideanu, *Cercetări la m-rea Bradu,* p. 997.

[86] Chicideanu şi Modoran, *M-rea Bradu*, p. 195

[87] Daniela Marcu şi Emil Lupu, *Cahle din secolele XVI-XVII aflate în colecția Muzeului județean Buzău*, în Mousaios, vol. IV, partea I, Buzău, 1994, p. 238-239.

lea, până la 1521 şi prezenţa unei reşedinţe boiereşti din această perioadă. Atribuirea bisericii de lemn, familiei lui Vlad spătar s-a făcut pe baza unor morminte din interiorul bisericii: „la care, spre deosebire de orizontul de înmormântări contemporan din exterior, s-au găsit inele de argint şi bronz”[88]. Pe baza inventarului funerar, arheologul a pus în evidenţă existenţa unei diferenţieri sociale între cei îngropaţi în interiorul şi cei îngropaţi în jurul bisericii. Pornind de la aserţiunea mutării satului (care se contrazice cu afirmaţia descoperirii a două locuinţe de suprafaţă, la sud de biserică), înmormântările din exteriorul bisericii nu s-ar explica în condiţiile în care satul s-ar fi mutat la 2 km distanţă. După părerea noastră, satul a continuat să funcţioneze în vecinătate, biserica deservind atât reşedinţa boierească (dacă a existat), cât şi obştea ţărănească.

Biserica de lemn şi locuinţele de suprafaţă au dispărut într-un incendiu puternic, datat stratigrafic şi numismatic în preajma anului 1520, momentul fiind legat de: „incursiunea din noiembrie 1521 a trupelor beiului de Nicopole, împotriva buzoienilor, sprijinitori ai pretendentului Vlad-Dragomir Călugărul”[89].

Biserica de zid actuală a fost ridicată la scurtă vreme după incendierea celei anterioare. „Descoperirea în S IV, la un nivel corespunzător bisericii, a unei jumătăţi de gros de la Sigismund I al Poloniei (1506-1548), ne îngăduie să fixăm ridicarea lăcaşului între 1522 şi 1548, înclinând însă pentru anii imediat următori datei de 1521, ceea ce ar corespunde cu domnia lui Radu de la Afumaţi (1522-1529 n.n.)”[90]. Această biserică a preluat planul bisericii de lemn anterioare (până şi compartimentările interioare), fapt ce presupune o directă cunoaştere a bisericii de lemn, de către constructorii bisericii de zid. La exterior, ea a fost decorată cu un brâu care a împărţit faţada în două registre de firide înguste, cu panouri din cărămizi aparente şi panouri de mortar tencuit. La interior, prezenta un sistem de boltire în semicilindru, tâmplă de zid, pardoseală din lespezi de piatră, nişe laterale în altar, pentru proscomidiar şi diaconicon, picior şi tăblie de piatră pentru masa altarului. Considerându-se că această nouă biserică a aparţinut tot reşedinţei nobiliare, nu s-a descoperit o etapă sincronă de construire sau refacere a locuinţelor, ci doar o fântână din piatră. Ctitorul acestei etape ar fi Balaur logofăt cu soţia sa, Anca „fiica spătarului Vlad”[91], ai căror fii, Radu, Balaur şi Mihnea erau coproprietari cu unchiul lor, Mihnea vistier din Pătârlage, fratele Ancăi. Urmaşii lui Mihnea vistier sunt cei care ridică în jurul bisericii o incintă de plan trapezoidal, cu turnuri circulare de colţ, turn de poartă patrulater şi o casă cu pivniţe şi parter, întreţesută cu latura vestică, având bune analogii în privinţa planului, cu incinta primei mănăstiri Menedic de la Vintilă Vodă - Buzău. Edificarea incintei i-a fost atribuită lui Neagoe stolnic, ginerele lui Mihnea, fiind plasată în jurul anului 1570, pe baza relaţiei dintre o groapă „căpăcuită” de nivelul de construire al turnului de poartă, în care au fost descoperite două monede, una emisă de

---

[88] Modoran şi Chicideanu, *Cercetări la m-rea Bradu*, p. 998.

[89] *Loc. cit.*

[90] *Loc. cit.*

[91] Chicideanu şi Modoran, *M-rea Bradu*, p. 198. Pentru stabilirea arborelui genealogic, v. Stoicescu, *Dicţ. al marilor dregători*, p. 3. Fiii moştenitori: Radu, Balaur şi Mihnea, coproprietari cu unchiul lor, Mihnea vistier (*DRH, B,* vol. IV, p. 147, nr. 115) au fost înlăturaţi pe parcurs de acesta, care din 1586 apare cu apelativul „din Bădeni” (*DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 237, nr. 251). Credem că apariţia apelativului abia la această dată denotă că reşedinţa familiei nu era iniţial la Bădeni ci în altă parte, poate la Pătârlagele. Impresia că aceştia şi-au avut reşedinţa la Bădeni, ca şi ideea că a existat o familie a Bădenilor, apoi o alta a Cândeştilor, a fost introdusă de O. G. Lecca (*Familiile boereşti române. Istoric şi genealogie*, Bucureşti, MDCCCXCIX (1899)., p. 126-130), fiind preluată mecanic şi în lucrări mai noi (v. Valeriu Nicolescu, Gheorghe Petcu, *Buzău - Râmnicu Sărat. Oameni de ieri. Oameni de azi,* Buzău, 1999, p. 2-7).

Maximilian în anul 1566 şi o alta de la Soliman I (1520-1566).

La 15 ianuarie 1600, este pentru prima dată atestată mănăstirea Bradu[92], acest prim document exprimând faptul că ansamblul fortificat intrase într-o nouă etapă funcţională, devenind mănăstire aproape de acest moment. Modul de organizare a traiului monahal în incintă este greu de apreciat, având în vedere faptul că din jurul anului 1570 şi până în preajma anului 1631 (când începe o nouă etapă de construire), în incintă nu existau decât biserica şi o casă cu beci şi parter (considerată probabilă reşedinţă boierească). Singura explicaţie ar fi aceea că, în această perioadă, în mănăstire exista o comunitate monahală foarte mică (ce nu avea nevoie de trapeză, stăreţie, chilii, arhondaric şi nici de o clopotniţă), fapt puţin probabil.

BUZĂU – BANU – mănăstire desfiinţată, biserică, hramul „Buna Vestire" (str. Bistriţei, nr. 53).

Din fosta mănăstire, desfiinţată după anul 1864, se mai păstrează doar biserica şi o parte din zidul nordic de incintă, biserica actuală datând din anul 1722.

Mănăstirea a fost ridicată în zona central-sudică a oraşului medieval Buzău, la o dată ce, în stadiul actual al cunoştinţelor, nu poate fi decât aproximată. Mănăstirea este menţionată documentar pentru prima dată la 28 mai 1592, când era deja închinată mănăstirii Dusicon din Rumelia. Acum, domnul Ştefan Surdul întărea mănăstirii: „care este din jos lângă oraşul domniei mele Buzău, unde este hramul (…) şi metohul sfintei marii mânăstiri de la Dusico, ca să-i fie ocină în Coţărău"[93]. Prezenţa călugărilor de la Dusicon la Buzău este atestată începând din 12 iunie 1590, când „au cumpărat călugării de la sfânta mănăstire numită Duşca (…) ocină de la Dumitru, fiul lui Gherghe din târgul Buzăului"[94].

Ctitorul mănăstirii a fost Andronie vistierul, aşa cum se afirmă explicit în mai multe documente din prima jumătate a secolului al XVII-lea, prin care se întăresc proprietăţile mănăstirii. De exemplu, Alexandru Iliaş, la 23 ianuarie 1617, întăreşte moşiile cu care o înzestrase Andronie în anii 1594[95] şi 1596, „pentru că această sfântă mănăstire a fost făcută şi zidită din temelia ei de jupan Andronie vistierul"[96]. Stăpânirea este reconfirmată şi de către Radu Mihnea la 20 iunie 1622, repetându-se că mănăstirea „ a fost zidită şi înnoită din temelie de jupan Andronie vistier"[97]. Anul exact al edificării primei biserici nu este cunoscut . Dipticul mănăstirii, întocmit în 1832 după pomelnice mai vechi, începe cu Alexandru al II-lea Mircea (1568-1577) şi arată ctitor pe Andronic vistierul în anul 1571[98].

La 3 aprilie 1618, mănăstirea este denumită pentru prima oară „mănăstirea Banului". Formularea apare într-un act prin care judeţul oraşului Buzău adevereşte cumpărarea unei vii de către „egumenul Samoil de la mănăstirea Banului de la Buzău"[99]. Identificarea acestui ban, a rămas o problemă controversată. După unele păreri, ar fi vorba de banul Iordache Catargiu,

---

[92] *DRH, B,* vol. XI, p. 510, nr. 362 (printre martorii la o vânzare: „şi Stance şi fratele său Dragomir de la mănăstire de la Brad").

[93] *DIR, B, veacul XVI*, vol. VI, p. 34, nr. 41.

[94] *Ibidem*, *veacul XVI,* vol. V, p. 455, nr. 470.

[95] *DRH, B,* vol. XI, p. 70-72, nr. 52.

[96] *Ibidem*, *veacul XVII*, vol. III, p. 91, nr. 75.

[97] *Ibidem*, *veacul XVII,* vol. IV, p. 158, nr. 169.

[98] Vasilescu, *Bis. Banu* p. 1072.

[99] *DIR, B, veacul XVII*, vol. III, p. 206, nr. 180.

care a dăruit mănăstirii în anul 1619 jumătate din satul Ruşeţu[100]. Multă vreme nu s-a remarcat faptul că Andronie vistier (Andronic Cantacuzino) apare în calitate de mare ban în primul divan al lui Mihai Viteazul (între noiembrie 1593 şi august 1594). Ni se pare mai plauzibil ca denumirea mănăstirii să fi derivat de la dregătoria ctitorului, decât de la cea a unui donator ocazional.

Alţi autori au exclus existenţa vreunui ban, considerînd, în mod evident eronat, că supranumele de „mănăstire a Banului" derivă de la proprietăţile cu acest nume (Movila Banului, Odaia Banului), pe care mănăstirea le-a avut în decursul timpului[101]. În realitate, toponimele au derivat de la numele mănăstirii, indicînd proprietatea acesteia asupra locurilor.

Din păcate, astăzi nu se cunoaşte cum arăta mănăstirea construită de Andronie banul. Însemnările călătorilor străini, care au trecut prin oraşul Buzău în cursul secolului al XVII-lea, conţin numai descrieri sumare, din care nu se pot distinge atributele uneia sau alteia dintre bisericile de atunci (singurele construcţii monumentale care atrăgeau atenţia străinilor). Ştim doar că mănăstirea efidicată de Andronie era de zid[102] şi a înlocuit o biserică mai veche, probabil din lemn, construită de călugării greci de la Dusicon.

BUZĂU – BISERICA LUI POPA MIHAI – biserică dispărută, hram necunoscut, (aflată în vatra oraşului medieval Buzău).

Singurele informaţii privind existenţa acestei biserici dispărute sunt furnizate de un document din 16 februarie 1585, când episcopul Buzăului, Luca Cipriotul, întăreşte dania negustorului Petru cel Bătrân care, pe lângă alte danii făcute Episcopiei, „lasă prăvălia de la pazar bisericii lui popa Mihai, să fie de întărire popii"[103]. Probabil că această biserică, dispărută poate chiar din secolul al XVII-lea, s-a aflat în preajma zonei comerciale a oraşului însă, în absenţa unei cercetări arheologice exhaustive, nu se poate afirma cu siguranţă că această biserică a fost suprapusă de biserica edificată în secolul al XVII-lea de Badea Obredi[104], respectiv biserica Negustori (sau „biserica Grecilor").

CORNILIE (SCHITUL TÂRCOV) – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul necunoscut (pe raza satului Târcov, com. Pârscov, jud. Buzău).

Se pare că această mănăstire se afla în apropierea sau chiar în hotarul moşiei Târcovului. Satul Târcov este menţionat pentru prima oară, indirect (ca hotar), la 13 aprilie 1515, când Neagoe Basarb întăreşte lui Tatul vătaf, Voico şi Mătea satele Pârscovul şi Pănătăul[105].

Cu denumirea de „mănăstirea lui Cornilie" apare la 29 noiembrie 1519, când Neagoe

---

[100] I. Ionaşcu, *Mănăstirea Izvorani, ctitoria episcopului Luca (1583-1604)*, în Îngerul, anul XVIII (1936), nr. 3-4, p. 36, n. 26 (în continuare, Ionaşcu, *M-rea Izvorani)*.

[101] Constantin St. Bilciurescu, *Monastirile şi bisericile din România. Cu mici notițe istorice şi gravuri,* Bucureşti, 1890, p. 72-73 (în continuare, Bilciurescu, *Monastirile*).

[102] La 1636, însoţitorul solului polon Jerzy Krasinski, ajuns în Buzău, nota: „Acest orăşel este destul de mare; are două mănăstiri frumoase de zid, o a treia biserică, de asemenea de zid şi o a patra, părăsită, dar din ruinile ei se poate vedea că era frumoasă ca arhitectură" (*Călători străini despre Țările Române*, vol. V, Bucureşti, 1973, p. 119). Una din cele două mănăstiri este Banu, cealaltă Episcopia.

[103] *DIR, B, veacul XVI,* vol. V, p. 180-181, nr. 193.

[104] Sondajul arheologic efectuat în anul 1995, în preajma bisericii Negustori nu a surprins prezenţa unei construcţii medievale (Emil Lupu, Teodor Octavian Gheorghiu, *Raport de cercetare arheologică - Buzău*, în CCAR. Campania 1995, Brăila, 1996, p. 20-21).

[105] *DRH, B,* vol. II, p. 271, nr. 135.

Basarab întăreşte jupanului Tetiu pârcălab a patra parte din satul Târcov, satul Pâcleni, ocini în Gârbovi, Trestia, Liureşti şi Sineşti. „Şi iar să le fie la Târcov a patra parte şi la Mănăstirea lui Cornilie a patra parte (s.n.). Şi iar să le fie lor Trestia, din hotarul Pârscovului, până în hotarul Cosobei, pentru că le sunt vechi şi drepte ocini, dedine”[106]. Rezultă că Tetiu pârcălab, pe care Neagoe Basarab îl numeşte „încă şi din casa domniei mele”, aşadar ruda domnului, era proprietarul mănăstirii, deţinând a patra parte din aceasta.

Este posibil ca „mănăstirea lui Cornilie” să fie acea mănăstire care apare în harta stolnicului Cantacuzino din 1700, cu numele de Târcov[107].

În lipsa informaţiilor documentare, nu putem oferi răspunsuri la o serie de întrebări esenţiale: cine a fost ctitorul mănăstirii, la ce dată a fost întemeiată, cine era Cornilie şi pe ce temei i se întăreşte lui Tetiu pârcălab stăpânirea asupra mănăstirii. Sperăm ca cercetările viitoare, descoperirea de noi documente să furnizeze informaţiile necesare pentru trasarea istoriei acestui locaş, care până în prezent nu a fost localizat pe teren.

DRAGHIEŞTI – biserică, hramurile „Sf. Nicolae” şi „Adormirea Maicii Domnului” (sat Draghieşti, com. Topliceni, jud. Buzău, în fostul jud. Rm. Sărat).

În literatura de specialitate, biserica din Drăghieşti a fost considerată o ctitorie a secolului al XVIII-lea. Potrivit pisaniei păstrate, ea a fost construită în anul 1747, de Maria „vistiernica” împreună cu fiul ei, Nicolae. Maria, născută Bălăceanu, era văduva fostului mare vistier, Ioan Dedulescu[108]. Potrivit lui O. G. Lecca, Ioan era fiul lui Dedu Dedulescu, ctitorul mănăstirii Deduleşti[109]. Ca şi tatăl său, Ioan, Nicolae va ajunge mare dregător, fiind menţionat ca biv vel pitar la 12 martie 1758 şi apoi ca mare paharnic în 1774 (între 9 mai şi 9 iulie)[110].

În urma cercetărilor arheologice efectuate în anii 2000 şi 2001[111], încă nefinalizate, a fost investigată biserica (la interior şi exterior), iar la aproximativ 80 de metri vest de obiectiv a fost descoperită şi sondată arheologic o construcţie civilă, reprezentând un conac boieresc.

Concluziile cercetării au fost de natură să schimbe radical perspectiva asupra evoluţiei ansamblului. Astfel, s-a descoperit că în epoca medievală, pe terasa superioară de pe malul drept al Râmnicului, pe un humus de pădure ce avea o mică înclinaţie naturală de la vest la est şi de la nord la sud, a fost construită o biserică de curte boierească, de plan drept. Această biserică, pe care o numim în continuare biserica I, în absenţa unor complexe arheologice închise nu a putut fi datată decât relativ, în relaţie cu biserica actuală. Ea prezintă o compartimentare a spaţiului interior cu pridvor, pronaos, naos şi altar absidat iar elevaţia sa se păstrează pe o înălţime de 20-40 cm, fiind alcătuită din casete de cărămizi şi bolovani de râu. Având în vedere că acest locaş

[106] *Ibidem*, p. 367, nr. 190.

[107] Constantin C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino. O descriere a Munteniei la 1700*, în RIR, vol. XIII, 1943, fasc. I, p. 20 (în continuare Giurescu, *Harta stolnicului*).

[108] Ioan (Ion) Dedulescu (sau Dediulescu) a fost mare comis (oct. 1721-febr. 1723;oct. 1723-ian. 1724), mare stolnic (iul. – oct. 1723) şi mare vistier (sept. 1724-dec. 1725). Tot cu acest titlu apare în 20 oct. 1726, dată după care nu mai apare menţionat în Sfatul domnesc (Theodora Rădulescu, *Sfatul domnesc şi alţi mari dregători ai Ţării Româneşti din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice şi cursus honorum*, în Revista Arhivelor, anul XLIX (1972), vol. XXXIV, nr. 1-4, p. 297, 315, 320-321; în continuare, Rădulescu, *Sfatul domnesc*).

[109] Lecca, *Genealogia*, pl. 30.

[110] Rădulescu, *Sfatul domnesc*, p. 448, 313.

[111] Emil Lupu, *Raport de cercetare arheologică - Draghieşti*, în CCAR. Campania 2001, Bucureşti, 2002, p.128-129.

a încetat să existe în urma unui incendiu, urmat de o demolare masivă şi că a fost surmontat de o altă biserică, datată larg în secolul al XVII-lea (pe care o numim în continuare biserica II), el nu poate să aparţină decât secolului al XVI-lea.

Curtea boierească pe care o deservea se află la aproximativ 80 m vest de biserică şi se conservă acum sub formă de ruină, din care se păstrează beciuri şi ziduri cu laturile de aproximativ 20x20 m, realizate în aceeaşi tehnică, din casete de cărămizi cu bolovani de râu. Ca ipoteză de lucru, credem că această construcţie este contemporană cu biserica I, de plan drept, dar a încetat să funcţioneze cu mult mai târziu decât biserica, la începutul secolului al XIX-lea, probabil din cauza distrugerilor pricinuite de cutremurul din 26 octombrie 1802.

IZVORANI (IZVORANU) – mănăstire dispărută, biserică, hramul „Sf. Nicolae" (sat Izvoranu, com. Tisău, jud. Buzău).

Prima menţionare documentară a mănăstirii datează din 25 mai 1604, când Radu Şerban întăreşte mănăstirii Izvorani şi „părintelui mitropolit Luca" toate moşiile şi satele cumpărate de acesta şi dăruite mănăstirii[112]. Că Luca din Cipru, episcop de Buzău (1583-1603), apoi mitropolit al Ţării Româneşti (1603-1629), este ctitorul mănăstirii aflăm din hrisovul lui Alexandru Iliaş, emis la 15 iunie 1617, în care se arată că aceasta „iaste zidită şi întemeiată din temelie de cinstitul şi preacinstitul părinte arhimitropolit"[113].

Informaţii despre ctitor şi epoca în care a fost ridicată mănăstirea apar şi într-un document din 12 septembrie 1647, prin care Matei Basarab îi cere lui Jipa din Verneşti să despăgubească pe nepoatele lui Prălea din Izvorani, pentru moşia lor de la Izvorani. Domnul arată că moşia fusese împresurată de episcopul Luca, atunci când ele „au fost ieşit de aici den ţeară, încă de în zilele lu Mihail voevod, de când (cu) răutăţile, de au fost pribeage în Ţara Ungurească", perioadă în care „au făcut unchiu tău (episcopul Luca, n.n.) mănăstire pre ocina lor de la Izvorani"[114]. Mănăstirea a fost ridicată în timpul domniei lui Mihai Viteazul (1593-1601), fiind gata în anul 1600, când Nicolae Pătraşco, fiul şi locţiitorul domnului, îi dăruieşte două vaduri de moară pe apa Buzăului. În calitate de strănepot al ctitorului, Jipa postelnicul din Verneşti (fiul lui Lorinţ, nepotul lui Luca şi al jupânesei Voica din Verneşti) trebuia, conform obiceiului timpului, să răspundă pentru datoriile rudei sale răposate.

După moartea episcopului, urmaşii săi nu şi-au putut îndeplinit obligaţiile ctitoriceşti astfel că la începutul domniei lui Matei Basarab, Izvoraniul ajunsese mănăstire domnească, fără să ştim care domn a hotărât această schimbare de statut. La 8 martie 1634, Matei Basarab confirmă scutirile mănăstirii arătând că: „după preastavleneia răposatului părintelui vlădicăi Lucăi, rămas-au a fi aciastă sf(ântă) mănăstire domnească, ca şi alalte mănăstiri domneşti"[115]. Cu toată această afirmaţie, urmărind evoluţia ulterioară a mănăstirii, am constatat că drepturile ctitoriceşti ale rudelor răposatului mitropolit Luca au fost restabilite.

MENEDIC – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Sf. Nicolae" (sat Răghinari, com. Vintilă Vodă, jud. Buzău).

Fosta mănăstire Menedic, ctitoria lui Vlad Vintilă voievod (1532-1535), a fost amplasată

---

[112] *DIR, B, veacul XVII,* vol. I, p. 125-127, nr. 131.
[113] *Ibidem*, vol. III, p. 150.
[114] *Cat. doc. Ţării Româneşti*, vol. VI, p. 359, nr. 954.
[115] Ionaşcu, *M-rea Izvorani*, anexa 15, p. 71.

pe valea Slănicului, pe o culme a dealului Răghinari, deasupra localităţii cu acelaşi nume. În urma săpăturilor efectuate de Virgil Drăghiceanu pe locul vechii mănăstiri a fost dezvelită biserica, situată în planul central al unei incinte patrulatere, cu turnuri de colţ de plan circular. Biserica era de plan triconc, o copie reuşită a bisericii mănăstirii Dealu. În pronaos au fost descoperite trei morminte, considerate (fără nici un suport arheologic sau epigrafic), ale voievodului Vlad Vintilă, soţiei sale Rada şi fiului lor, Drăghici. În colţul de sud-vest al incintei s-au găsit şi resturile unor chilii, precum şi o anfiladă de clădiri, cu pivniţe boltite în leagăn, pe toată latura de nord[116]. Săpăturile arheologice au fost reluate după aproape 50 de ani[117], dar rezultatele nu au fost publicate deocamdată.

Ridicarea mănăstirii de la Menedic este consemnată atât în Letopiseţul Cantacuzinesc: "Şi după aceia boiarii au rădicat domn pre Vintilă vodă den oraş da la Slatină. Ş-au făcut Vintilă vodă sfânta mănăstire den Menedic"[118], cât şi în cronica lui Radu Popescu: „Şi au domnit ani 3 pol şi au făcut mănăstirea ot Menedic"[119]. O versiune a Istoriei Ţării Româneşti, datând de pe la începutul secolului al XIX-lea, cuprinde în plus menţiunea că Vintilă vodă a făcut o mănăstire „foarte mare şi frumoasă şi cu zâduri de piatră împrejur, pre apa Slănicului, într-un munte ce să chiamă Menedic"[120].

Toponimul Menedic este menţionat prima oară într-un document cu datare aproximată 5 februarie 1522, prin care Radu de la Afumaţi dăruieşte lui Neagu (Braga) şi fraţilor săi, plaiul Peceneaga, „pentru că i-am miluit domnia mea pentru slujba pe care au slujit-o domniei mele". Printre hotarele acestuia apare şi Menedic: „(…) şi de la Menedic în sus, până la Cheie şi până la Drumul Buzăului şi Podul Brebului şi Claşna şi Breaznul"[121]. Documente ulterioare demonstrează că Vlad Vintilă este moştenitorul acestui Neagu, printre proprietăţile moştenite de el numărându-se şi Poiana Menedicului.

Într-un document fără dată (circa 1526-1528 aprilie 4), din vremea lui Radu de la Afumaţi, lui Vintilă portar (viitorul domn) şi surorii lui, Sora li se întăresc mai multe proprietăţi (sate, munţi, ţigani), în urma judecăţii cu nepoţii lor, fiii lui Pătru[122]. Proprietăţile revendicate de fiii lui Pătru aparţinuseră jupanului Neagu Braga care, cândva în vremea lui Radu cel Mare, hotărâse, în urma unui conflict, să dezmoştenească pe fiii lui anume Pătru şi pe Cârstian. Cu acest prilej Vintilă şi

---

116 Drăghiceanu, *M-rea Vintilă Vodă*, p. 167-171.

117 De către un colectiv format din Radu Florescu (responsabil) şi Alexandru Măciucă (reprezentant pe atunci al Muzeului judeţean Buzău).

118 *Letopiseţul Cantacuzinesc*, p. 47.

119 *Istoriile domnilor Ţării Româneşti* de Radu Popescu vornicul. Introducere şi ediţie critică întocmite de Const. Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 45 (în continuare, Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*).

120 *Letopiseţul Cantacuzinesc,* p. 47 (manuscrisul O, din grupa II, subgrupa O^9, p. LI). Aceste completări, făcute la o dată la care mănăstirea ctitorită de Vlad Vintilă, nu mai exista, ne sugerează posibilitatea ca manuscrisul să fi fost copiat în eparhia Buzăului, de un cunoscător al locurilor. Tradiţia locală buzoiană a păstrat pentru ctitoria sa numele de Vintilă şi nu pe cel domnesc de Vlad, de pe la mijlocul secolului al XVII-lea, mănăstirea începând să fie numită „Menedic sau Vintilă vodă".

121 *DRH, B*, vol. II, p. 408, nr. 212.

122 Avem certitudinea că Vintilă portar este viitorul domn, datorită însemnării făcută (peste rândurile 3-5 din text), de Udrişte Năsturel, al doilea logofăt: „Să fie ştiut celor li se cuvine a şti despre aceasta,că toate acesta sate ale mai sus zisului Vintilă portar, când a ajuns el domn ţării, s-au sculat rudele lui şi au luat toată partea mănăstirii. Deci, în zilele lui Matei Basarab voievod, 24 de boieri au descoperit toată (ocina) pe care primii ctitori au dăruit-o" (*DRH, B,* vol. III, p. 2-3, nr. 1).

Sora înfăţişează „cărţile" (de la Radu cel Mare, de la Mihnea cel Rău şi de la Neagoe Basarab), cu care demonstrează „că s-a lepădat jupan Neagu Braga de fiii săi, de Pătru şi de Cârstian (...) şi de seminţia lor ca să nu aibă nici un amestec, nici unul dintre dânşii să nu aibă din acele sate şi averi (...)". Motivul îndepărtării lui Pătru şi Cârstian de la moştenire, întărită cu mare blestem, este următorul: cei doi fii au ridicat mâna asupra părintelui lor „şi l-au batjocorit şi l-au smuls de barbă". Acest document ni-l arată aşadar pe Vintilă ca moştenitor al boierului Neagu Braga, fără a preciza însă care este gradul de rudenie cu acesta[123].

Locul ales de Vlad Vintilă pentru mănăstirea sa a stârnit de-a lungul timpului o serie de nedumeriri. Motivul pentru care acest domn, despre care se ştia că era „den oraş de la Slatină" sau chiar „judeţul de la Slatină"[124], şi-a ridicat ctitoria în munţii Buzăului, pe valea Slănicului a apărut greu de explicat[125]. Această alegere i-a atras atenţia şi lui Nicolae Iorga, care în 1933, fără a dezvolta subiectul, observa în treacăt că este curios cum un boier poate fi judeţul unui oraş şi apoi domn şi cum, avându-şi obârşia în oraşul oltenesc – Slatina – , devine ctitor în partea răsăriteană a ţării. „E curios că acela pe care cronica – poate numai după o simplă tradiţie – îl dă ca fost „judeţ de Slatina", în cealaltă parte a ţerii – şi a face un Domn nou dintr-un pribeag sau dintr-un călugăr e foarte posibil şi obişnuit, dar nu şi dintr-un burghes „jupân", care până atunci ar fi funcţionat ca şef al „pârgarilor" săi ! - , a căutat să-şi veşnicească numele în acest unghi înfundat şi sălbatic din părţile răsăritene, unde mai târziu era să-şi lase urme în monumente întâiu Radu Paisie, întemeietorul episcopiei de Buzău, şi apoi Doamna Neaga a lui Mihnea Turcul şi neamul ei. Poate că, în acel timp când era recentă usurparea lui Mehemed-beiu şi coborârea, pentru a sprijini pe Radu –Vodă de la Afumaţi, a lui Ioan Zapolya, Voevodul Ardealului, Vintilă se va fi gândit la o ultimă apărare şi la o retragere peste munţi, în acest cuib aşa de bine întărit.

Miră iarăşi faptul că numele supt care a rămas, şi oficial, ctitoria nu e acela de Vlad, pe care şi-l luase ziditorul, ci vechiul nume de particular al acestuia, Vintilă"[126].

Cercetările ulterioare au permis clarificarea acestor nedumeriri. Astfel, s-a arătat că denumirea de judeţ trebuie privită în cazul lui Vintilă, nu în sensul de dregător urban ci de jude sau stăpân de sat, ca şi termenul de cneaz, folosit în situaţii analoage[127]. În ceea ce priveşte localizarea Slatinei, s-a arătat că „avem probabil de-a face cu o traducere cărturărească

---

[123] În documentele emise, Vlad se declară fiul lui Radu cel Mare (deci nepot al lui Vlad Călugărul), filiaţie necontestată de nici un autor contemporan, dar care nu este menţionată în cronicile interne. În nici unul dintre documentele păstrate, Vlad Vintilă nu se referă nominal la mama lui. Rămâne deci de lămurit care era, în fapt, relaţia de rudenie între Vintilă şi Neagu Braga. Din document reiese, indirect, că îi este fiu, de vreme ce copiii lui Pătru, fiul lui Neagu îi sunt nepoţi. Atunci putem spune că Vintilă nu poate fi fiul legitim al lui Radu cel Mare ci doar fiu natural. Este posibil ca mama lui să fie din neamul Brăgeştilor sau să fie chiar soţia lui Neagu Bragă (ca în cazul lui Neagoe Basarab). Cu toate acestea, documentul nu-l numeşte explicit pe Vintilă portar, fiu al lui Braga. Cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu (*Istoria românilor,* vol. 2, Bucureşti, 1976, p. 206), care spun că este fiul legitim al lui Radu cel Mare, născut de singura lui soţie, Doamna Cătălina; din această căsătorie ar mai fi Petru şi Mircea şi fetele: Anca, Boba şi Cârstina iar Vintilă ar fi primul dintre copiii legitimi care ajunge domn, urmat de Petru (Radu Paisie) şi Mircea (Ciobanul); înainte de Vintilă însă ajung la tron fiii naturali ai lui Radu cel Mare: Radu de la Afumaţi şi Radu Bădica.

[124] ***Letopisețul Cantacuzinesc***, p. 47; Radu Popescu, ***Istoriile domnilor Țării Româneşti,*** p. 45.

[125] Radu Popescu este singurul care scrie că în momentul în care boierii îi cer să ia tronul era judeţ de Slatina. În *Letopisețul Cantacuzinesc* se spune doar că era din oraş de la Slatină. Această localizare a stârnit o serie de controverse în istoriografie, de altfel cam singura în ceea ce-l priveşte pe Vlad Vintilă.

[126] Iorga, *M-rea Vintilă Vodă*, p. 179.

[127] Donat, *Domeniul domnesc*, p. 60.

a numelui Sărata al unui sat buzoian din stăpânirea lui Vintilă"[128]. Într-adevăr, este vorba de localitatea medievală Sărata (azi Sărata Monteoru, jud. Buzău). Din documentele emise în urma numeroaselor procese desfăşurate în secolul al XVII-lea între egumenii mănăstirii şi urmaşii lui Vintilă vodă (ceata Brăgeştilor), ce revendicau mare parte din moştenirea sa, ştim că nucleul domeniului boieresc al lui Vintilă Vodă se afla pe valea Slănicului – majoritatea satelor moştenite de Vlad Vintilă de la Neagu Braga (şi dăruite apoi mănăstirii sale), se aflau pe această vale[129]. Mai mult, una din reşedinţele sale ca boier trebuie să fi fost, pe lîngă cea din Sărata (Sărata Monteoru) în satul Fureşti (azi Izvorul Duce, lângă Sărata Monteoru), de unde emite două acte la 6 septembrie 1534[130], când se retrăgea din calea pretendentului Radu (viitorul domn Radu Paisie).

Nepoţii şi strănepoţii lui Vintilă voievod, cei din ramura fiilor dezmoşteniţi de Neagu Bragă (Pătru şi Cârstian), vor încerca permanent să anuleze dania domnului către mănăstire dar, neavând acte doveditoare, au pierdut în mod constant procesele în Divan. Într-un document nedatat (după 30 iunie 1643), boierii trimişi de Matei Basarab să descopere şi să hotărască moşiile mănăstirii (din Beceni şi Cocorăşti), relatează că în timpul primei domnii a lui Alexandru Iliaş (sept. 1616-mai 1618), „când a ţinut judeţul (Buzău n.n.) Cârstea vornicul", ducându-se acesta la oaste în Ţara Leşască cu domnul, l-a lăsat ispravnic peste judeţ pe Bragă, care a făcut cărţi pe moşiile mănăstirii „cum să n-aibă mănăstirea nimic, c-au fost pustie"[131].

Zidirea mănăstirii trebuie să fi avut loc în timpul scurtei domnii a lui Vlad Vintilă, între 1532-1535. După unele opinii, la moartea domnului mănăstirea nefiind gata, lucrările au fost continuate de familia soţiei sale, Rada din neamul boierilor din Cislău şi Runceni[132]. Documentar, mănăstirea apare menţionată pentru prima oară sub denumirea Benedic[133] la 9 mai 1573, când Alexandru Mircea întăreşte lui Cârstian postelnic satul Cosainul, în urma unei judecăţi cu egumenul Simeon (care pretindea că satul a fost dăruit mănăstirii de Vintilă voievod). Egumenul Simeon a arătat că satul Cosainul a fost al lui Radul al lui Mandea. Radul, fiind dator unui turc 70.000 de aspri, acesta a vrut să-i ia satul Cosainul „…dar Ventilă voievod, domnia lui a întors mai sus zişii aspri acelui turc şi a dat satul Cosainul la sfânta mănăstire numită Benedic"[134]. În decursul timpului, ansamblul apare sub diferite nume: „sfânta mănăstire numită Benedic" (1573), „mănăstirea lui Vintilă voievod de la Menedic" (1643), „schitul Menedicul, ce se numeşte Vintilă Vod(ă)" (1742).

Mănăstirea a fost închinată de ctitor la mănăstirea Costamonit, apoi de Matei Basarab, Episcopiei Buzăului[135]. Condiţiile închinării sunt relatate în hrisovul de întărire a metocurilor

[128] *Ibidem*, p. 60.

[129] Părţi din satele Fureşti, Beceni, Cocorăşti, Câmpulungeni, Cârpeşti (lângă Vadu-Soreşti), parte în moşia Clociţi, poiana Menedicului, poiana Goicelului, poiana Neculelor, munţii Fureştilor, Munteoru, Vetera, Picioarele Nucetului, Picioarele Miclăuşului, Măceşul Mic, Muntele Muşei.

[130] *DRH B,* vol. III, p. 299-300, nr. 182 şi p. 301-302, nr. 183.

[131] *Cat. doc. Ţării Româneşti*, vol. V, nr. 1073, p. 455.

[132] Tereza Sinigalia, *Arhitectura civilă de zid din Ţara Românească în secolele XIV-XVIII*, Bucureşti, 2000, p. 148 (în continuare, Sinigalia, *Arhitectura civilă)*.

[133] Denumirea de Benedic credem că este o greşeală a scriitorul documentului, care a folosit slova M în loc de B şi nu dovada că mănăstirea a fost ctitorită în secolul XV, de un călugăr sihastru numit Benedict, cum afirmă Ierom. Ioanichie Bălan, Vetre de sihăstrie românească, Bucureşti, 1982, p. 115 (în continuare, Bălan, *Vetre de sihăstrie*); părere preluată şi de Norocel, *Ctitorii voievodale*, p. 181.

[134] *DRH, B*, vol. VII, p. 175, nr. 133.

[135] Mănăstirea Menedic este enumerată printre mănăstirile închinate, pe care Matei Basarab, la 27 noiembrie 1640,

Episcopiei din 20 iunie 1742, dat de domnul Mihai Racoviţă: „Şi schitul Menedicul ce să numêşte Vintilă Vodă, care iaste făcut din temelie de răposatul Vintilă vodă iar mai pe urmă ajungând la stricăciune şi la pustiire l-au închinat răposatul Matei vodă la sfânta Episcopie, cu cartea domnii sale”[136].

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, mănăstirea se ruinase şi se pustiise. Episcopul Misail (primind de la un credincios, o donaţie în bani pentru construirea unei biserici), se hotărăşte să refacă mănăstirea Menedic, proiect care nu a putut fi pus în practică pentru că episcopul este luat prizonier de trupele ruse şi moare la Kiev. Episcopul Metodie, urmaşul său în scaun, ridică în 1748 o nouă mănăstire, cu numele Vintilă Vodă, în alt loc. Mănăstirea Menedic a fost lăsată în părăsire şi a dispărut.

MODRUZEŞTI – biserică dispărută, hramul necunoscut (sat actual Vadu Soreşti, com. Vadu Soreşti, jud. Buzău).

Biserica a fost descoperită şi cercetată arheologic exhaustiv în campaniile din anii 1979 şi 1982[137]. S-a constatat că din biserică se mai păstra doar fundaţia, alcătuită din bolovani de râu şi cărămizi fragmentare înecate în mortar. Pe latura de răsărit a altarului, în fundaţie, s-a realizat o casetă din cărămizi, în care a fost descoperită o sticlă cu gâtul înalt, fragmentară şi o altă casetă, cu acelaşi conţinut, în zona dintre pronaos şi naos. Planul bisericii, de tip navă, cu altarul şi naosul poligonale iar pronaosul decroşat exterior, a fost catalogat ca fiind de un tip foarte rar, cu analogii la bisericile din satele Brâncoveni[138] şi Cărpinişu-Vâlcea[139]. În jurul bisericii a fost cercetat un cimitir de inhumaţie, a cărui datare a fost făcută larg, în secolele XV-XVI, pe baza monezilor descoperite în morminte[140].

Identificarea bisericii cu cea a satului medieval dispărut Modruzeşti s-a făcut prin corelarea poziţiei sale geografice actuale (satul dispărut Modruzeşti fiind înglobat în satul Vadu Soreşti), cu două documente care atestă existenţa în acest sat a unei biserici ctitorită de Stoica (Stoichiţă) fost mare postelnic[141]. Biserica este menţionată la 15 decembrie 1579, când Stoica o închină Episcopiei Buzăului, împreună cu casele şi ocina din Modruzeşti.

După părerea noastră, biserica descoperită nu ar putea să fie decât ulterioară cimitirului descoperit deoarece (dacă identificarea sa cu biserica ctitorită de Stoica postelnic este corectă), există o neconcordanţă cronologică între datarea arheologică a cimitirului (secolele XV-XVI) şi atestarea documentară a bisericii (a doua jumătate a secolului al XVI-lea). Credem că datarea cimitirului către secolul al XV-lea a fost forţată, prin prezenţa unor emisiuni monetare otomane

hotărăşte „să fie în pace de călugării străini” (*Cat. doc. Ţării Româneşti*, vol. V, nr. 233, p. 113).

136 DGANB, *Fond. Ep. Bz.*, ms. 171, f. 279$^{v.}$. V. anexa 6.

137 Drâmbocianu, *Vadu-Soreşti,* p. 469-478.

138 A. Pănoiu, *Din arhitectura lemnului în România*, Bucureşti, 1977, p. 172, n. 220 (în continuare, Pănoiu, *Din arhitectura lemnului*).

139 *Ibidem*, p. 128, 129, fig. 1.

140 Drâmbocianu, *Vadu-Soreşti*, p. 473.

141 În primul document, din 15 decembrie 1579, Stoica fost mare postelnic lasă moştenire averile sale „jumătate Episcopiei din Buzău şi o jumătate fratelui meu Drăgan. Iar biserica şi casele şi ocina din Modruzeşti şi din Crăpeşti, oricât se va alege, să fie la sfânta Episcopie” (*DIR, B, veacul XVI*, vol. IV, p. 437, nr. 437). Dintr-un alt document, datat 8 septembrie 1586, emis de Mihnea Turcitul, prin care se confirmă dania lui Stoica rezultă că el murise, iar biserica sa din Modruzeşti devenise metoh al Episcopiei, care avea obligaţia „să pomenească pe Stoica postelnic şi să pună popă la biserica lui din Modruzeşti” (*ibidem,* vol. V, p. 264, nr. 278).

de la Baiazid II (1481-1512) şi Selim I (1512-1520), care de fapt au avut o circulaţie lungă, până după jumătatea secolului al XVI-lea. Pe de altă parte, o mare parte din morminte au fost „tăiate" de fundaţia bisericii, ceea ce denotă că biserica a fost construită peste cimitirul din prima jumătate a secolului al XVI-lea, dar a cărui biserică nu a fost descoperită. Analiza planimetrică a cimitirului[142] ne-a dus la constatarea că există două orizonturi de înmormântări: unul cu orientare sud-sud-vest –est-nord-est şi altul cu orientare vest – est. Multe dintre mormintele orientate sud-sud-vest/est-nord-est sunt „tăiate" de fundaţiile bisericii, dar foarte puţine dintre cele orientate vest–est. Fără să negăm identificarea bisericii descoperite la Vadu Soreşti cu biserica atestată documentar a satului dispărut Modruzeşti, credem că rămâne o mare necunoscută identificarea bisericii care a deservit primul orizont de înmormântări (probabil din prima jumătate a secolului al XVI-lea) şi stabilirea datei şi motivului pentru care a încetat funcţionarea bisericii descoperite.

MOTNĂU – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Sf. Troiţă" (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău).

Mănăstirea se afla lângă fostul cătun Gornet (înglobat în satul Nucu), cam la 300 m depărtare de acesta, pe tăpşanul numit până azi, Motnău (locului i se spune acum „La chilii")[143].

Prima atestare documentară a mănăstirii este din 18 iulie 1587, când Mihnea Turcitul întăreşte mănăstirilor Motnău, Agaton şi Ioan Bogoslov ocinile din jurul mănăstirilor, din pădurea domnească, curăţată de călugări cu securile „cu foc şi multă trudă" în vremea lui Pătraşcu voievod (1554-1557). La 1588, apare ca al doilea ctitor Dan Danilovici, al doilea vistier, care donează mănăstirii o ocină la Moşeşti. Mănăstirea a fost distrusă împreună cu celelalte schituri din zonă în timpul invaziei tătare din 1596, fiind refăcută apoi pe o moşie a sa, Moşeşti (vechea denumire a cătunului Cozianii de Sus), fiind cunoscută, după această dată, sub denumirea de schitul sau mănăstirea Cozieni.

PINU[144] - mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Naşterea Născătoarei de Dumnezeu", (sat Pinu, com. Brăeşti, jud. Buzău).

Mănăstirea a fost situată pe una dintre pantele line ale dealului Brăeştilor, lângă un diapir de sare, la aproximativ 2 km de satul actual Pinu[145]. Prima menţionare documentară a mănăstirii datează din 29 august 1582, când în hrisovul acordat lui Badea comis de Mihnea al II-lea Turcitul, se afirmă că moşul lui Badea: „au dat cu a lui gură sfintei mănăstiri ce se chiamă Pinu şi au închinat încă din zilele răposatului Radului vodă" o ocină în Pâcleni[146]. În lipsa altor informaţii, este riscant să identificăm pe acest Radu vodă. El poate fi oricare dintre domnii omonimi care au domnit între sfârşitul secolului al XV-lea şi prima jumătate a secolului al XVI-lea (Radu cel Mare, Radu de la Afumaţi, Radu Paisie). Identificarea cu Radu Paisie (1534-1545), propusă de unii autori, rămâne doar o simplă ipoteză. Ceea ce ştim cu siguranţă este că mănăstirea exista anterior anului 1582.

Moştenitorii mănăstirii, Negoiţă şi Mihai postelnici din Sărata, afirmă în 1630 că mănăstirea

---

142 Drâmbocianu, *Vadu-Soreşti*, p. 472, fig. 5.

143 Ilie Mândricel, ***Fosta mănăstire Motnău***, în Almanah Bisericesc. 2000-2001, nr. 19-20. Editat de Episcopia Buzăului, Buzău, 2001, p. 180 (în continuare, Mândricel, *M-rea Motnău*).

144 Stoicescu, *Bibliografia,* vol. II, p. 482.

145 Localizarea acesteia am realizat-o în cursul unei periegheze din vara anului 1990.

146 *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 75, nr. 78.

ar fi fost ctitorită de strămoşul lor Stanciu vistier, care a şi înzestrat-o cu mai multe ocini şi cu satul Brăeşti[147]. Potrivit unui profesor localnic din perioada interbelică, care citează nişte documente ale familiei Sărăţeanu, dispărute astăzi, Stanciu vistier din Sărata a avut un singur copil – o fiică căsătorită cu Dumitru postelnic din Cepturoaia. Ei ar fi începătorii neamului Sărăţenilor, care apar în documente cu acest nume de la sfârşitul secolului al XVII-lea[148]. Cercetând documentele publicate până în prezent, în secolul al XVI-lea nu apare ca proprietar la Sărata nici un Stanciu vistier.

RADU POSTELNIC (MĂNĂSTIREA LUI) – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul necunoscut (pe raza com. Pârscov, jud. Buzău).

În ordine cronologică, este prima mănăstire atestată documentar pe teritoriul judeţului Buzău. Se pare că această mănăstire se afla în hotar cu moşia şi satul Pârscov. Singura sa menţionare documentară este din 13 aprilie 1515, când Neagoe Basarb întăreşte lui Tatul vătaf, Voico şi Mătea satele Pârscovul şi Pănătăul: „…ca să le fie Pârscovul tot, de la Gura Văii Purcarului până la mănăstirea lui Radul postelnicul. Şi iarăşi să le fie Pănătăul până unde se împreună cu hotarul Târcovului"[149]. Din păcate, în acest stadiu al cercetării, Radu postelnicul nu poate fi identificat. Formularea din hrisovul de întărire indică pe Radu postelnic ca proprietar şi ctitor al mănăstirii.

RÂMNICU SĂRAT – GRECILOR – mănăstire desfiinţată, biserică dispărută, hramul „Sf. Gheorghe" (municipiu Râmnicu Sărat, Str. Primăverii, nr. 4).

Înainte de ansamblul ridicat în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu în anii 1691-1697, existent şi astăzi, în acest perimetru a funcţionat „mănăstirea grecilor", atestată documentar la 13 decembrie 1593, având o biserică de lemn cu hramul „Sf. Gheorghe"[150]. Aşa cum se arată şi în pisania din 1697, biserica brâncovenească a fost ridicată „(...) den temelie în locul acesta, unde mai nainte o mică biserică de lemn era şi închinată acelui Sf. Munte Sinai". În lipsa informaţiilor documentare, nu ştim cine a fost ctitorul acestei mănăstiri, în ce an şi cine a închinat-o mănăstirii de la Muntele Sinai.

În urma cercetărilor arheologice desfăşurate în spaţiul fostei mănăstiri[151] a fost descoperită o necropolă de inhumaţie, datată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, care a fost imediat suprapusă de o incintă de plan patrulater, cu un masiv turn de poartă pe latura de nord. Necropola de inhumaţie, datată strâns, cu ajutorul monezilor descoperite ca inventar funerar, între anii 1555 şi 1580, a gravitat în jurul bisericii din lemn, din care au fost surprinse (în cursul campaniei anului

[147] Aşa cum rezultă din hrisovul emis de Radu Leon la 10 <noiembrie-decembrie> 1630, prin care se întăreşte moşnenilor Brăeşti satul Brăeşti, în urma judecăţii cu Negoiţă şi Mihai postelnici din Sărata. Aceştia arătau că satul fusese închinat mănăstirii Pinu de: „de strămoşul lor, Stanciu vistier, ctitorul mănăstirii Pinu" (*DRH, B*, vol. XXIII, p. 290, nr. 174).

[148] I. Neamu, *O mănăstire dispărută: Pinul - Mare*, în Îngerul, anul V (1933), nr. 2, p. 14-15; nr. 3-4, p. 14 (în continuare, Neamu, *M-rea Pinul-Mare*). Afirmaţiile autorului se întemeiază pe studierea documentelor familiei Sărăţeanu şi pe declaraţiilor verbale ale lui Constantin Sărăţeanu.

[149] *DRH, B,* vol. II, p. 271, nr. 135.

[150] Mircea, *Cat. doc. de la Arhivele Statului*, doc. 1514.

[151] Responsabil ştiinţific Emil Lupu. Rapoartele arheologice se află în arhiva DMI iar rezumat în *Raport – Rm. Sărat*, în CCAR, Campania 1994, Bucureşti, 1995, p. 194-195. V. şi idem, *Date arheologice privind Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului" din Râmnicu Sărat, județul Buzău (secolele XVI-XIX),* în Mousaios, vol. IV, partea I, 1994, p. 269-309.

1998) urmele soclului din bolovani de râu şi două grinzi din lemn în zona centrală a naosului actualei biserici.

Această biserică, intrată şi în tradiţia locală, a fost preluată de o incintă de zid ridicată la o dată încă neprecizată, datată larg, doar pe baza monezilor descoperite – emisiuni ale regelui Poloniei, Sigismund al III-lea (1585-1632). Descoperirea, în cursul campaniei anului 1999, unui zid realizat în tehnica panourilor din cărămizi şi bolovani de râu, pe care călca latura de nord a incintei actuale, a determinat presupunerea că, anterior incintei de zid actuale, a mai existat o construcţie (incintă?), suprapusă de anfilada nordică de chilii, ce se poate data la sfârşitul secolului al XVI-lea.

Incinta de zid ar fi putut face parte din programul de apărare a graniţei de est a Ţării Româneşti, din vremea lui Mihai Viteazul, care a înfiinţat şi o bănie a Buzăului, cu rol preponderent militar. Nu ştim din ce motive această mănăstire a atras atenţia lui Mihai Cantacuzino şi a lui Constantin Brâncoveanu. Încă din 1669-1670, Mihai Cantacuzino dăruia mănăstirii trei pogoane şi jumătate de vie în Dealul Jidenilor. În cursul anului 1682, Vasile sin Mănăilă dădea „la mâna părintelui igumen Paisie de la mănăstirea ot Râmnic" o ocină la Bărăşti[152], preotul Dediu şi călugărul Pahomie dăruiau la „biserica grecilor din târgul Râmnic, ce are hramul Sf. Gheorghe" toată moşia lor din Bărăşti[153], iar tânărul spătar Constantin Brâncoveanu îi dona patru pogoane de vie la Jideni[154]. În anul 1684, Mihai Cantacuzino dăruia şi el vii la Bărăşti şi o moşie la Spoişori[155]. Prin aceste danii, cei doi boieri obţineau calitatea de ctitori mici.

La 20 iunie 1689, Mihalcea, fiul lui Radul căpitan din Cocorăşti şi cumnatul său, Chiriţă iuzbaş închină mănăstirii din Râmnicu Sărat schitul din Fundul Cocorăştilor, ridicat de părinţii lor. Închinarea este întărită la 13 iunie 1690 de Constantin Brâncoveanu[156].

Între anii 1691-1697, Mihai Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu procedează la o refacere capitală a mănăstirii. Biserica de lemn este înlocuită de actuala biserică, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului". Peste latura vestică a incintei anterioare se ridică o casă domnească cu pivniţe şi un parter înălţat. La colţurile incintei şi pe mijlocul laturilor se zidesc turnuri de apărare. În faţa anfiladei sudice de chilii se construieşte un pridvor, iar pridvorul din faţa corpului nordic de chilii este demolat; este modificată compartimentarea chiliilor şi este ridicat un nou pridvor.

RÂMNICU SĂRAT – PIATRA – biserică dispărută, hramul „Sf. Cuvioasă Paraschiva" (municipiu Râmnicu Sărat.

Puţin cunoscută şi practic nevalorificată de literatura istorică[157], biserica „Sf. Paraschiva" din Râmnicu Sărat, supranumită „Piatra" din cauza materialului de construcţie folosit la edificare, a fost singura ctitorie a lui Ştefan cel Mare din Ţara Românească şi probabil prima biserică orăşenească pe care acesta a ridicat-o. Că această biserică a fost ctitorită de Ştefan cel Mare o

[152] DGANB, *Fond. M-rea Rm. Sărat*, Pach. II/33.

[153] *Ibidem*, Pach. XIX/15.

[154] *Ibidem*, Pach. II/37

[155] *Ibidem*, Pach. II/41.

[156] T. G. Bulat, *O ctitorie brâncovenească închinată sfântului munte Sinai (Râmnicu-Sărat, 1700)*, în GB, anul XXII (1963), nr. 11-12, p. 1047.

[157] Despre această biserică s-au scris până acum doar puţine studii: Iorga, *La un vechi vad de vrăşmăşie între români*, Vălenii de Munte, 1900, Al. Lapedatu, *O biserică a lui Ştefan cel Mare în Ţara Românească*, în BCMI, anul III (1910) p. 107-109, H. Constantinescu, *O ctitorie a lui Ştefan cel Mare în Ţara Românească*, în GB, anul XXIV (1965), nr. 7-8, p. 684-690 şi Norocel, *Ctitorii voievodale*, p. 90-102.

arată explicit pisania din anul 1703[158], dar data şi contextul în care a putut fi realizată o astfel de construcţie, pe teritoriul altui stat medieval, nu pot fi decât aproximate.

Pornindu-se de la obiceiul evlaviosului domn de a ridica o biserică în semn de mulţumire pentru o bătălie victorioasă, se consideră că singurele evenimente militare care ar fi putut determina acest gest ar fi bătălia de la „Cursul Apei" din 1473, cu Radu cel Frumos sau cea de la Râmnicu Sărat din 1481, cu Basarab cel Tânăr (Ţepeluş).

După unii autori, biserica a fost ridicată în amintirea bătăliei de la „Cursul Apei", dar nu în jurul anului 1473, ci mult mai târziu, „mult chiar în urmă după domnia rivală a lui Vlad Călugărul (1496), în timpul stăpânirii de bună vecinătate a lui Radu cel Mare"[159]. După părerea noastră, ridicarea bisericii a fost urmarea bătăliei din 8 iulie 1481, prin care se urmărea impunerea ca domn a pretendentului Mircea (considerat fiu nelegitim al lui Vlad Ţepeş), desfăşurată în oraş sau în apropierea acestuia[160]. Construirea bisericii s-a făcut, foarte probabil, în timpul efemerei domnii a lui Mircea sau poate după ce a fost ocupată cetatea Crăciuna de pe Siret, această cucerire fiind dovada că, chiar şi pentru o scurtă perioadă, teritoriul muntenesc din jurul cetăţii, în care putea să se afle şi Râmnicul, a intrat în componenţa Ţării Moldovei.

În vremea lui Pătraşco cel Bun (1554-1557), biserica devenise domnească, fiind refăcută în secolul următor de Matei Basarab. Potrivit unui act de danie din 23 decembrie 1753, emis de Constantin Mihai Cehan Racoviţă, biserica a fost „zidită din temelie" de Matei Basarab, care a acordat preoţilor slujitori scutire de toate dăjdiile pentru ca ei: „să aibă a purta grija sfintei besêrici cu untdelemnu, cu făclii şi să-şi dreagă cele ce să vor strica împrejur"[161]. În anul 1703, lăcaşul a fost reparat prin contribuţia comună a orăşenilor şi a căpitanului Dumitraşco Bagdat din Râmnicu Sărat. Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, biserica ajunsese „a să dăzvăli şi a să dărăpâna" astfel încât domnul Constantin Cehan Racoviţă, la cererea episcopului Antim, îi dăruieşte 60 de taleri anual, din care Episcopia urma să asigure întreţinerea şi reparaţiile necesare. Totodată se înnoiesc scutirile preoţilor: „şi pentru paza sfintelor slujbe, fiindcă nu are enorie ca alte beserici, de unde să să poată chivernisi preoţii i-am iertat să fie nedajnici precum au fost şi mai nainte (...)"[162]. La 28 aprilie 1775, Alexandru Ipsilanti arată că biserica: „iaste făcută din temelie de

[158] „Această sfântă şi dumnezeiască bisearică a căruia iaste hramul sfânta prapa domni Parascheva, fost-au făcută de Ştefan Vodă cel Bun den Moldova. Şi trecând mulţi ani s-au stricat şi în zilele lui Io Constantin Basarab Brâncoveanu voevodă s-au îndemnat vecinătatea şi-au făcut slon, căci n-au fost, fiind ispravnic Dumitraşco căpitan Bagdad vel agă şi el cu cheltuiala sa s-au îndemnat de o au învelit şi i-au făcut stâlpii uşilor şi o au pardosit pentru a tuturor veşnică pomenire. Septembrie, leat 7212" (apud H. Constantinescu, *op. cit.*, p. 685). La N. Jantea (***Ctitoriile brâncoveneşti din oraşul Rm.Sărat,*** în Îngerul, anul IX (1937), nr. 10-11, p. 614-615), pisania este puţin diferită: „...şi trecând ani mulţi s-au stricat şi în zilele lui Io Constandin B(asarab) B(râncoveanu) voevod s-au îndemnat vecinătatea şi-au ajutat cine cu ce s-au îndurat şi au refăcut den ferestri în sus şi s-au şi făcut slon, căci n-au fost, fiind ispravnic Dumitraşco cap(itan) Bag(dat) v(el) agă şi el cu a sa cheltuială s-au îndemnat de o au învelit şi i-au făcut şi stâlpii uşilor şi o au şi pardosit pentru a tuturor veşnică pomenire. Sept(embrie), leat 7212".

[159] *Ibidem*, p. 686.

[160] „Războiul de la Râmnic, când s-au bătut Ştefan vodă cu Ţăpăluşi vodă, vă leatul 6989 [1481] iulie 8. Fu războiu în Ţara Muntenească, de s-au bătut Ţăpăluşi vodă cu Ştefan vodă la Râmnicu şi au biruitu Ştefan vodă cu mila lui Dumnezeu şi cu ruga Preacistii şi a tuturor sfinţilor şi cu ajutorul sfîntului şi marelui mucenic al lui Hristos, Procopie, fură biruiţi muntenii şi mulţime de înşi fără număr au perit şi toate steagurile lor au luatu şi mulţi boieri au picat". (Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediţie îngrijită de P. P. Panaitescu. Repere istorico-literare alcătuite de Mircea Scarlat, Bucureşti, 1987, p. 49).

[161] DGANB, *Fond. Ep. Bz*., ms. 173, f. 384^{r-v}. V. anexa 7.

[162] DGANB, *Fond. Ep. Bz*., ms. 173, f. 384^{r-v}. V. anexa 8.

domnia sa răp(osatul) Ştefan vodă cel Vechiu, unchiul răp(osatului) Bogdan vodă, care după vremi stricându-se s-au fost înnoit de domnia sa răp(osatul) Costandin Ţehan voievod". În urma jalbei preoţilor: „(...) cum că din pricina acestii întâmplătoare răzmiriţe au rămas besêrica la mare stricăciune, încât nici sfintele taine nu-şi poate a-şi lucra", domnul le dă dreptul de a ţinea patru „liude", oameni străini: „ca să fie atât pentru meremetul ce va fi să se facă la besêrică, la chilii şi la curte cât şi pentru alte posliuşănii cear trebui sfintei besêrici"[163].

Singurele surse relative la arhitectura acestei biserici, demolată în anul 1898, datează de la sfârşitul secolului al XIX-lea: o fotografie realizată chiar înainte de demolare şi un tablou de epocă, ce o înfăţişează cu o turlă pe pridvorul adăugat de Constantin Brâncoveanu în 1703. Potrivit acestora, biserica (ridicată de Matei Basarab) avusese un plan drept şi un altar semicircular, planul fiind modificat ulterior prin construirea a două abside laterale, adăugate probabil la refacerea din 1703 (din timpul lui Constantin Brâncoveanul) sau din 1754-1756 (din timpul lui Constantin Cehan Racoviţă).

Din păcate, în anul 1898, Grigore Tocilescu şi arhitectul N. Gabrielescu au hotărât că această biserică trebuie dărâmată, în pofida vehementelor proteste din presa vremii. Pe acelaşi loc s-a construit în anul 1907 actuala biserică.

RUNCU – schit dispărut, biserică, hramul „Naşterea Sf. Ioan" (fost pe raza localităţii Buda-Crăciuneşti, com. Cislău, jud. Buzău).

O mănăstire cu viaţă efemeră, nereperată încă pe teren, care făcea parte din şirul ctitoriilor cetei de neam boiereşti din care făcea parte şi Vlaicu clucer, tatăl doamnei Neaga este pentru prima dată menţionată în diata lui Vlaicu, întocmită înainte de 27 mai 1586. Vlaicu lasă cele mai multe dintre proprietăţile sale mănăstirii Aninoasa, iar „la altă mănăstire, ce să numeşte Runcu, unde iaste hramul Naşterea lui Ioan, am dat doao sălaşă de ţigani"[164], gest pe care nu l-ar fi făcut dacă interesele familiei nu ar fi fost legate de această mănăstire. La 27 mai 1586, Mihnea vodă (Turcitul) întăreşte „sfintei mănăstiri Runcu, două sălaşe de aţigani, anume Gugotă cu fiii săi şi Stoica cu fiii săi, pentru că a dăruit boierul domniei mele Vlaicu clucer sfânta mănăstire cu aceste mai sus zise sălaşe de aţigani, ca să-i fie lui veşnică pomenire"[165]. La fel ca şi tatăl său, atunci când îşi face diata, la 12 septembrie 1614[166], doamna Neaga, lasă şi ea la „mănăstirea călugăriţelor" doi cai şi două vaci. Donaţia aceasta minoră însoţeşte o donaţie mai mare făcută mănăstirii Aninoasa, despre care ştim că era mănăstire de călugări. Credem că „mănăstirea călugăriţelor" nu poate fi alta decât mănăstirea Runcu. După această dată, mănăstirea nu mai este pomenită niciodată, însă ea nu a putut dispare fără a lăsa urme materiale şi toponimice ale prezenţei sale. În lipsa unor săpături exhaustive şi ca urmare a rezultatelor negative ale perieghezelor pe care le-am efectuat în zonă, pentru a identifica locaţia acesteia am recurs la elementele toponimice şi la tradiţia locală.

În zonă, toponimul Runcu îl regăsim în bazinetul Buda-Crăciuneşti, desemnând o culme de deal împădurită, cu o creastă ce este denumită Colţii Runcului. La poalele dealului respectiv se află cătunul Schitu Crăciuneşti, aflat acum în componenţa satului Buda-Crăciuneşti. În apropierea zonei pomenite, se mai află o pădure Runceni (sau Rumceani, în documentele de secol XVI) şi

[163] *Ibidem*, f. 384^{v}-385^{r}.

[164] *DIR, B, veacul XVI,* vol. V, p. 238, nr. 252.

[165] *Ibidem*, p. 239, nr. 253.

[166] *DIR, B, veacul XVII*, vol. II, p. 324, nr. 287.

o moşie Runceni, pe care se află siliştea unui sat dispărut în secolul al XVIII-lea, foste proprietăţi ale familiei lui Vlaicu clucer şi ale doamnei Neaga.

Potrivit tradiţiei locale, actualul cătun Schitu Crăciuneşti s-ar fi format în jurul schitului cu acelaşi nume, care la sfârşitul secolului al XIX-lea era în ruină[167]. Pe locul său, în perioada interbelică, s-a ridicat o capelă cu pereţi din paiantă, în jurul acesteia funcţionând şi un cimitir. Existenţa unui schit Crăciuneşti nu este confirmată de nici un document de epocă, aşa că opinăm că această denumire desemnează de fapt mănăstirea Runcu. Aşadar aceasta era situată în vatra cătunului Schitu Crăciuneşti.

SFÂNTUL GHEORGHE – schit dispărut, biserică, hramurile „Sf. Gheorghe" şi „Buna Vestire" (sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău).

Majoritatea autorilor cred că Mihai Viteazul este cel care, în timpul zbuciumatei sale domnii, a ctitorit în preajma mănăstirilor rupestre de la Nucu-Aluniş un schit cu o bisericuţă din lemn. Această atribuire a propus-o pentru prima dată Alexandru Odobescu, care, cu ocazia cercetărilor efectuate la ansamblurile rupestre, a transcris pomelnicul zugrăvit la proscomidiarul bisericii schitului (refăcută în 1844), atribuire preluată apoi şi de Basil Iorgulescu[168]. În pomelnic, pe primul loc era trecut numele Mihnea cu leatul 7104 (1595-1596), dar cum data nu corespundea cu domnia lui Mihnea al II-lea (Turcitul), s-a considerat că numele domnului a fost copiat greşit, scriindu-se Mihnea în loc de Mihai. Cu toate că pisania din 1844 pomenea un hrisov de la leat 7095 (1586-1587), prin care Mihnea Vodă înzestrase pentru prima oară schitul cu moşie, toţi autorii ulteriori au continuat să afirme că „Sfântul Gheorghe" este o ctitorie a lui Mihai Viteazul[169].

Hrisovul menţionat în pisanie, astăzi dispărut, ar putea fi pus în legătură cu cel din 18 iulie 1587, prin care Mihnea Turcitul dăruia celor trei mănăstiri Motnău, Agaton şi Ioan Bogoslav ocina din jurul mănăstirilor, care a fost ocină domnească, pădure pe care au curăţat-o călugării „cu securile şi cu foc şi cu multă trudă". Totodată cele trei mănăstiri se înfrăţeau pe acea ocină din care urmau „să se hrănească frăţeşte"[170].

Din punctul nostru de vedere, faptul că Mihnea Turcitul a fost pomenit primul în pomelnic

---

[167] *Marele dicționar geografic al Romănei*, vol. II, p. 750-751.

[168] „Acest dumnezeiesc locaş s-a ridicat din nou din temelie în locul unde a fost altă biserică tot de lemn, mică şi foarte veche, cu hramul Sfântului şi marelui mucenic Gheorghe şi unde s-a găsit şi un pomelnic zugrăvit şi scris pe o icoană de lemn, care se păstrează şi până acum, cu leat 7104 (1595-1596) al răposatului întru fericire Mihnea Vodă, cel ce dintâi a hărăzit această moşie a schitului cu semn de jur împrejur, precum se cuprinde în hrisovul Măriei Sale cu leat 7095 (1587). Mai adăugându-se la aceasta şi hramul Bunei Vestiri a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare şi blagoslovenia Prea Sfinţiei Sale Constantie Episcop Buzău, a fi pentru viaţa monahicească de obşte început de răposatul stareţ Macarie ieromonah şi ridicată prin răposatul Macarie cu Grigore ieromonahul. Iar la anul 1825, cu bună chibzuire şi blagoslovenia Prea Sfinţiei Sale D.D. Chesarie episcop Buzău, s-au aşezat maici călugăriţe, mutând pe părinţii monahi de aci la schiturile Fundătura şi Găvanele, mai lăţindu-se biserica, făcându-i-se şi balcon şi zugrăvindu-se cu toată a Prea Sfinţiei Sale cheltuială, 1844, octombrie 13" (apud Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 451-452).

[169] Filitti, ***Bis. şi ctitori,*** p. 12-19; Bulat, *Titularii Ep. Bz. din sec. XVI-XVII*, p. 769-772; Chihaia, ***Etapa Neagoe Basarab,*** p. 238-251; Cocora, ***Episcopia Buzăului***, p. 78; Drăguţ, *Tradițiile ctitoriceşti,* p. 160; Stoica, Stoicescu, ***Aşezăminte monahale***, p. 272; Norocel, *Ctitorii voievodale*, p. 195-212; Ilie Mândricel, *Sf. Gheorghe-fosta ctitorie a lui Mihai Viteazul*, în Mousaios, vol. VI, Buzău, 2001, p. 127-145. Anterior, unul dintre autorii citaţi, considera că schitul ar aparţine celei de-a doua jumătăţi a secolului al XVI-lea (Stoicescu, ***Bibliografia***, vol. II, p. 577), luând ca dată sigură de ctitorire anul 1587 ! (*ibidem*, p. 613, n. 52).

[170] *DIR, B, veacul XVI*, p. 316, nr. 330.

nu este o greşeală, pentru că el este cel care înzestrează toate schiturile din zonă cu o mare moşie domnească, pe care a funcţionat şi schitul Sfântul Gheorghe. În cuprinsul pisaniei din 1844, care reproducea informaţii mai vechi, se face specificarea că acest domn este „cel ce dintâi a hărăzit această moşie a schitului cu semn de jur împrejur", exprimare din care am putea înţelege că dania domnească din 1587 s-a făcut în preajma momentul construirii ansamblului monahal. De aceea, suntem de părere că, în conformitate cu această pisanie, ctitor al bisericii nu este Mihai Viteazul (al cărui interes pentru această zonă s-a concretizat prin dăruirea mai multor sate Episcopiei Buzăului, în 1597 şi 1598), ci Mihnea al II-lea Turcitul, care avea importante legături cu zona, prin intermediul familiei soţiei sale, Doamna Neaga şi ţiitoarei sale, Vişa.

Bisericuţa de lemn din etapa de secol XVI s-a ruinat probabil în cursul secolului al XVIIII-lea. În vremea episcopului Costantie Filitti (29 octombrie 1793-27 iulie 1819), ieromonahii Macarie şi Grigorie au construit o nouă biserică, adăugându-se vechiului hram şi hramul „Buna Vestire".

TISĂU – mănăstire dispărută, biserică dispărută, hramul „Adormirea Maicii Domnului" (sat-com. Tisău, jud. Buzău).

Mănăstirea a fost descoperită de Virgil Drăghiceanu în anul 1931 sub o movilă de pământ, cu ocazia amplelor săpături efectuate în zonă[171]. Concentrat numai asupra dezvelirii bisericii (cu privire la metodele de săpătură practicate, nu credem că mai este necesar să facem comentarii), acesta nu a surprins prezenţa unor construcţii anexe.

Biserica, realizată după părerea lui Virgil Drăghiceanu numai din piatră de munte (până la nivelul păstrat atunci probabil, pentru că pe amplasamentul ei, în perieghezele efectuate, am descoperit foarte multe cărămizi de epocă, provenind probabil din sistemele de boltire), era de plan drept, cu altar absidat interior şi decagonal la exterior, cu zid de compartimentare între naos şi pronaos, iar pronaosul închis. În colţul de sud-vest al pronaosului a fost descoperit un mormânt în groapă simplă, având ca inventar un cercel (în formă de lacăt), un inel sigilar şi vreo 20 de nasturi de argint. Numele inscripţionat pe inel dovedea că mormântul aparţinea unui bărbat. Prezenţa cercelului a dus la datarea mormântului în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, considerîndu-se că boierul purta, după moda timpului, un cercel, la fel „ca şi Petru Cercel"[172]. Studiind cu atenţie fotografia inelului (neavând acces la piesa originală), am constatat că numele personajului trebuie citit corect „Stoica", nu „Stoian", aşa cum a fost publicat de Virgil Drăghiceanu[173].

Deoarece săpăturile efectuate nu au urmărit şi nici nu au rezolvat datarea şi cronologia ansamblului, am apelat la documentele de epocă. Mănăstirea Tisău este menţionată documentar pentru prima dată la 5 septembrie 1568, când i se întăresc mai multe sate şi părţi de sate din zonă, dăruite de Ivănuş vornic şi soţia sa Stanca[174]. Mănăstirea era o ctitorie mai veche a familiei Stancăi, probabil de la sfârşitul secolului al XV-lea sau de la începutul secolului al XVI-lea, aşa cum rezultă dintr-un document din 25 aprilie 1593. La această dată, Stanca şi soţul ei Ivănuş vornic erau decedaţi şi, neavând copii, întreaga lor avere fusese moştenită de nepoata de soră a Stancăi, Neaga, soţia lui Mitrea din Hotărani, mare vornic. Înnoind daniile făcute de mătuşa sa Stanca mai multor ctitorii ale familiei, Neaga Mitroaia arată că mănăstirea de la Tisău era făcută

---

[171] Drăghiceanu, *Săpăturile*, p. 169-170 şi 175.
[172] *Ibidem*, p. 170.
[173] *Ibidem*, p. 175, fig. 36.
[174] *DRH, B*, vol. VI, p. 126-128, nr. 102.

de bunicii lor[175].

Neaga Mitroaia era sora lui Vlaicu clucer, tatăl doamnei Neaga, soţia lui Mihnea al II-lea Turcitul[176]. Părinţii lor, aşa cum rezultă din corelarea informaţiilor cuprinse în mai multe documente, erau Oprea spătar[177] sau Oprea vornic[178] şi Neaga. În stadiul actual al cercetării, nu ştim dacă mănăstirea Tisău a fost ctitoria neamului boieresc din care se trăgea Oprea (bunicul patern al Neagăi Mitroaia) sau a boierilor din Runceni şi Cislău, din care se trăgea Neaga (bunica maternă a Neagăi Mitroaia).

Fiind moştenitori ai primilor ctitori şi principali donatori, Stana şi Ivănuş vornic au calitatea de ctitori mari ai mănăstirii. Această calitate este transmisă de Stana, nepoatei sale Neaga Mitroaia, deoarece: „neavând copii, a venit singură înaintea răposatului părinte al domniei mele Alexandru voevod (1568-1574, 1574-1577, n.n.), de a dat şi a aşezat de bunăvoia ei … pe cinstitul dregător al domniei mele Mitrea mare vornic şi pe jupaniţa lui, Neaga, nepoată de soră a jupaniţei Stanca"[179]. Aşa se explică închinarea la Episcopia Buzăului, făcută de Mitrea din Hotărani şi Neaga, a mănăstirii „de moştenire zidită şi făcută de bunicii jupaniţei Neaga vorniceasa"[180] Închinarea este amintită într-un document din 13 mai 1643, prin care Matei Basarab porunceşte megiaşilor să caute moşiile pe care Ivăniş vornic şi jupâneasa lui le-au dăruit mănăstirii Tisău[181]. Documentul reprezintă şi ultima menţionare a mănăstirii. Probabil, la fel ca alte metohuri ale Episcopiei, Tisăul va dispare în cursul secolului al XVIII-lea. La sfârşitul secolului al XIX-lea, Basil Iorgulescu înregistra tradiţia locală că pe acel loc ar fi ruinele unui palat al doamnei Neaga[182].

URSOAIA (ŢIGĂNEŞTI) – biserică, hramul „Sf. Împăraţi" (sat Ursoaia, fost Ţigăneşti, com. Vipereşti, jud. Buzău).

Satul este aşezat la confluenţa râului Buzău cu pârâul Ursoaia, pe partea stângă a acestuia, fiind întins pe mai multe terase, situate la altitudinile de 200-250 m., la poalele Dealului Ciutul. Prima atestare documentară a localităţii este din 29 mai 1545, când Mircea Ciobanul judecă pricina dintre „Vlaicu vistierul şi cu fiii săi şi jupan Bratul şi cu fratele său Vlaicu şi cu fiii lor" şi Mihnea pârcălab, împreună cu fraţii săi, Radu şi Vlad pentru o ocină în Ţigăneşti[183]. Este pomenită o judecată mai veche, când „Frăcea, tatăl lui Mihnea el a lepădat 500 de aspri în silă şi fără drepate…au jurat înaintea lui Vintilă voievod" (Vlad Vintilă, 1532-1535, n.n.). Pe baza documentului, putem afirma că satul Ţigăneşti (Ursoaia) exista cel puţin de la începutul secolului al XVI-lea. Judecata de acum este câştigată de Vlaicu vistier (fratele doamnei Rada, soţia lui Vlad Vintilă) şi ceata sa boierească, din care face parte şi Vlaicu clucer (tatăl viitoarei doamne Neaga a lui Mihnea Turcitul).

Şirul judecăţilor pentru jumătatea de ocină din Ţigăneşti dintre Frăcea, tatăl lui Mihnea pârcălab (cu siguranţă din familia Pătârlăgeanu-Cândescu) şi Radu şi Vlad, începute în faţa lui

---

175 *DIR, B, veacul XVI*, vol. VI, p. 69, nr. 80.
176 Emil Lupu, *Din nou despre neamul Doamnei Neaga, soția lui Mihnea Turcitul*, ms.
177 Menţionat astfel la 7 aprilie 1518 (*DRH B*, vol. II, p. 325, nr. 168).
178 Menţionat astfel la 12 septembrie 1523 (*Ibidem*, p. 420, nr. 219).
179 *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 228-229, nr. 241.
180 *Ibidem*, vol. VI, p. 69, nr. 80.
181 *Cat. doc. Țării Româneşti*, vol. V, nr. 1018, p. 433 şi nr. 1141, p. 480.
182 Iorgulescu, *Dicț. al jud. Bz.*, p. 157.
183 *DRH, B*, vol. IV, p. 217, nr. 178.

Vlad Vintilă, continuate apoi în vremea lui Radu Paisie[184] şi a lui Pătraşcu cel Bun, se încheie în jurul anilor 1575-1576. Din documentul din 28 iulie 1555, emis de Pătraşcu cel Bun, aflăm că de fapt satul Ţigăneşti fusese cumpărat de la un Stoica Auşun. De asemenea, că: „Fârcea, tatăl lui Mihnea, a lepădat 500 de aspri tatălui lui Vlaicu cu sila şi fără dreptate. Şi a jurat Vlaicu înaintea lui Vintilă voievod cu 12 boieri, aşa cum este mai sus spus. Iar domnia mea, întru aceasta, am dat lui Mihnea pârcălab 24 de boieri peste legea lui Vlaicu. Iar Mihnea a pârât că Vlaicu n-a jurat înaintea lui Vlad voievod, ci i-a luat cu sila pentru că i-a fost cumnat"[185].

Chemările succesive la judecată au fost făcute de către Fârcea, de fiii acestuia, apoi de ceata lui Milea, Finta şi Cârstian, la 9 ianuarie 1569 (probabil că aceştia revendicau un alt trup de sat decât cel aflat în disputa cu familia Pătârlăgeanu-Cândescu)[186] şi mai târziu de către ginerii lui Mihnea pârcălab, Neagoe vătaf, căsătorit cu Caplea şi Bolog Ianăş, căsătorit cu Stana[187]. Cu ocazia judecăţii din 9 ianuarie 1569, este menţionată proba cu martori, efectuată de trimisul domnului, Dragomir postelnic din Făureşti, care „a adunat oameni buni şi bătrâni şi din sus şi din jos, 150 de megiaşi şi 12 popi, de le-a cercetat rândul, după dreptate şi după lege. Şi i-au jurat lui Dragomir postelnic mai sus-zişii oameni şi popi stând în biserică şi încă şi pe sfântul Tetravanghel (s.n.)"[188]. Aşadar, la 9 ianuarie 1569, avem şi prima menţionare documentară a bisericii din Ţigăneşti.

Ceata boierească a lui Vlaicu clucer din Cislău stăpânea toate moşiile şi satele pe sistemul cotelor-părţi, ce puteau fi vândute sau lăsate moştenire. Vlaicu clucer este pomenit ca proprietar al părţii din Ţigăneşti începând cu data de 29 mai 1545 şi până la 27 mai 1586, (când, prin diată, o lasă mănăstirii Aninoasa). În acest timp, la stăpânirea celorlalte cote-părţi se perindă: Vlaicu vistier (considerat, eronat, tatăl lui Vlaicu clucer), vărul acestuia, Bratu, fiii lui Bratu (Radu şi Bratu), apoi nepoţii săi (Vlad şi Andrei), Frăţilă mare postelnic, Chera, sora lui Vlaicu clucer (care primeşte ca zestre partea mamei sale, Neaga din Cislău şi a surorii sale, doamna Rada, dăruind-o tot mănăstirii Aninoasa)[189]. O altă cotă-parte era deţinută de Stana (sau Stanca), soţia lui Radu paharnicul, care înfrăţeşte pe partea sa pe nepotul ei, Staico. Împreună cu acesta, va dona mănăstirii Aninoasa părţile lor din satele Cislău şi Ţigăneşti, la 9 ianuarie 1588[190].

În felul acesta, mănăstirea Aninoasa, ctitoria neamului lui Vlaicu clucer, ajunge să deţină la sfârşitul secolului al XVI-lea practic întregul sat Ţigăneşti, aflat anterior în stăpânirea cetei de neam a lui Vlaicu clucer şi Vlaicu vistier. Atestarea documentară a unei biserici la Ţigăneşti, într-un sat total aservit, ne duce cu gândul că acea biserică era, foarte probabil, tot o ctitorie a neamului celor doi Vlaicu. Nu ştim când a fost ctitorită această biserică, ce hram avea şi când a încetat să funcţioneze.

VALEA LUI PURCAL (VALEA PURCARULUI) - mănăstire dispărută, biserică dispărută, hram necunoscut (sat Lunca Frumoasă, com. Pârscov, jud. Buzău).

Prima atestare documentară a mănăstirii este din 6 septembrie 1534, când Vlad Vintilă

---

184 *Ibidem*, p. 313, nr. 263.

185 *Ibidem*, vol. V, p. 55, nr. 53.

186 *Ibidem*, vol. VI, p. 166, nr. 131.

187 *Ibidem*, vol. VII, p. 255, nr. 192 şi p. 230, nr. 308-309.

188 *Ibidem*, vol. VI, p. 166, nr. 131.

189 *DIR, B, veacul XVI*, vol. V, p. 238, nr. 252.

190 *Ibidem*, p. 344-345, nr. 362.

întăreşte jupanului Ţigulea pârcălab şi fiilor lui, mai multe ocini (în Pârscov, Muşcel, la Lacure, în dealul Săsenilor), împreună cu această mănăstire. „Şi iar să-i fie lui Ţigulea cu fiii săi şi fiicele sale mănăstirea din Valea lui Purcal (s.n.). Iar alţi oameni din ceata lui să nu se amestece, ci să fie a lui Ţigulea cu fiii săi, anume: Vladul şi Daleca şi Barbul şi Cârstian şi Moşul şi Ţigulea şi Neagul şi Manea…”[191]. Precizarea ca „alţi oameni din ceata lui să nu se amestece” ne face să credem că mănăstirea era ctitoria lui Ţigulea pîrcălab sau era moştenită de acesta de la părinţii lui.

Probabil că această mănăstire, despre care în prezent se ştie foarte puţin, este cea care apare mai devreme sub denumirea „Mănăstirea lui Radu postelnicul”, situată pe Valea Purcarului. Ea era dată ca punct de reper în stabilirea unor hotare la Pârscov, la 13 aprilie 1515, când Neagoe Basarab întărea lui Tatul vătaf, Voico şi Mătea satul Pârscovul şi Pănătăul: „ca să le fie Pârscovul tot, de la Gura Văii Purcarului până la mănăstirea lui Radul postelnicul. Şi iarăşi să le fie Pănătăul până unde se împreună cu hotarul Târcovului” iar lui Dragomir, Banul, Manea şi Ţintea cu fiii lor: „să le fie de la Mănăstirea lui Radu postelnic în sus până la hotarul lui Todosie şi pe vale în sus”[192].

Mănăstirea exista în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, pentru că în vremea lui Alexandru Mircea (1568-1574, 1574-1577), jupâneasa Stoica din Duşani a vândut jumătate din ocina sa de la Clejenei „sfintei mănăstiri de la Purcariul”, cealaltă jumătate dăruind-o mănăstirii „pentru sufletele lor şi i-a pus în sfântul pomelnic”. Vânzarea şi dania sunt amintite într-un act ulterior, din 15 august 1606. Acolo se arată că toate cărţile de cumpărare ale mănăstirii au fost luate de tătari şi de leşi, când a venit Simion voievod (Movilă) în ţară, ceea ce înseamnă că mănăstirea a fost prădată în anul 1600[193]. După 1606, mănăstirea nu mai apare în documente.

Anexe documentare:

1. 1654 decembrie 12 – în urma judecăţii dintre Episcopia Buzăului cu nepoţii fostului episcop Ilarion (Larion) împreună cu egumenul mănăstirii Adâncata s-a hotărât ca Episcopia să stăpânească o parte din moşia lui Larion din Verneşti, pentru o datorie a acestuia plătită de Episcopie iar restul să revină urmaşilor lui Larion şi mănăstirii Adâncata.

†Adecă eu, Stoica cu feciorii miei şi Vasilie cu feciorii miei, nepoţii lui Larion şi eu, Ioanichie egumenul de la mănăstirea Adâncata unde iaste hram(ul) Sfinte Arhanghel Mihail împreună cu ctitorii, anume popa Simion i Tanasie i Stoican ot Cârlomăneşti scriem şi mărturisim cu acesta al nostru zapis să fie de mare credinţă la mâna părintelui chir Serafim episcop ot Buzăvschii, cum să să ştie că după moartea lui Larion prădat-au Radul vodă Episcupia pentru unchiu nostru Larion, de i-au luat ughi 330. După aceea, Efrem episcop Trufăşilă jăluit-au la Radul vodă pentru această pradă mare şi nimic vină. Într-aceea Radul vodă văzând că s-au prădat Episcupia fără nici o vină, dat-au viile şi toate moşiile câte au avut Larion la Verneşti să le ţie sfânta Episcupie. Şi le-au ţinut toţi episcopii cu bună pace până acum în zilele mării sale domnul nostru Io Costandin Şărban voievod.

Iar când au fostu acum, iar eu Stoica şi Vasilie împreună cu Ioanichie egumenul şi cu ctitorii sculatu-ne-am cu pâră pentru aceste moşii asupra Episcopii. Şi am mersu de faţă cu

[191] *DRH, B*, vol. III, p. 302, nr. 183.
[192] *Ibidem*, vol. II, p. 271, nr. 135.
[193] Prin care Radu Şerban întăreşte lui Barbu, Radul logofăt şi Dumitru din Duşani ocină în Duşani (*DIR, B, veacul XVII*, vol. I, p. 224, nr. 213).

părintele Serafim episcop înaintea lui Costandin vodă şi au scos 3 mărturii bune, anume Neofit egumenul ot Menedicu şi popa Mihai cel bătrân şi Ghelasie dichiul şi au mărturisit cu ale lor suflete cum s-au prădat Episcupia cu ughi 330 pentru Larion şi nu i s-au mai înturnat nimic. Şi au luat mare afurisanie de-naintea părintelui Ignatie mitropolit şi am rămas datornici sfintei Episcopii cum să-i plătim acei ughi 330, ce s-au fostu prădat pentru unchiul nostru Larion. Şi am pus zi de la Sfântu Petru până la Sfântu Arhanghel Mihail cum să plătim aceşti bani ce scrie mai sus, ughi 330. Deci cându au fostu la zi nici cum n-am putut să plătim banii ci am căzut la pace de am dat să ţie sfânta Episcopie 9 pogoane de vie lucrată ale lui Larion din Verneşti şi cu locul casii din deal şi 30 de stânj(eni) de ocină în sat în Verneşti, din partea lui Larion, de în cap până în cap, pentru aceşti bani ce s-au prădat Episcupia ughi 330, să fie moşie stătătoare în vecie. Iar câtă moşie va mai rămânea dintr-aceşti treizeci de stânjăni de ocină şi dintre aceste 9 pogoane de vie şi acel loc de casă să le ţie nepoţii lui Larion şi mănăstirea Adâncata.

Şi cându s-au făcut această tocmeală făcut-au şi legătură, cine va mai scorni pâră să fie gloabă şi să-i facă şi bătaie şi să fie şi blestemele arhiereilor pre capul aceluia. Şi când s-au făcut acest zapis fost-au mulţi boiari mărturie, anume: ot Cândeşti, Gheorghe spat(ar) i Moise spat(ar); i ot Verneşti, popa Jipa i Jipa post(elnic) i Dragomir al diiaconului i Jipa Sorescul i Lefter ceauş; i ot Zoreşti, Zota, Manea, Giurgea; i ot Mărăcineani, Lupşă iuz. i Dumitraşco Botşan capitan i Vasilache iuz. i Miercan iuz. i Alexe i Vîlcul; ot Bădeni, Barbul cap(i)t(an) şi alţi mulţi carii vot pune mai jos peceţile şi numele. Şi pentru credinţa am pus peceţile şi numele. I na pisah az, Balea log(o)f(ăt). Pis. m(e)seţa dec(em)v(rie) 7163.

Stoica, Vasile, Eu, Dragomir diiacob, Jipa post(elnic), Ioanichie, popa Jipa, Iano, Eu, Lefter ceauş, Zota, popa Simion, Vasilache iuz., Eu, Giurgea, Eu, Balea log(o)f(ăt), Eu, Jipa al Sorescului, Tănasie.

Ms. 172, f. 168^{v}-169^{r}.

2. 1679 ianuarie 12 – Gheorghe Duca voievod întăreşte scutirile mănăstirilor din judeţul Buzău acordate de domnii anteriori.

Hrisov(ul) măriei sale Io Duca Vodă mănăstirilor ot sud Buzăianilor de la Sf. Pin i alte schituri de apărare.

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu Io Duca v(oie)v(o)d I g(o)sp(o)d zeml(e) Vlahscoi davat g(o)s(po)d(st) v(a)mi sie poveleanie g(o)s(po)d(st)v(a)mi acestor sfinte şi d(u)mnezeeşti mănăstiri din judeţul Buzăianilor de la Sfântul Pin i Schipturile i Găvanul i Coziianii i Vornici i Fundătura i B(o)goslov i S(v)ete Gheorghie i Agaton i Profir ca să le fie bucatele în pace şi iertate de dijmă de stupi şi de gorştini de oi şi de oae ban şi de vin(ă)rici şi de sărărie şi de seamă, de nimic să nu-i învăluiască pre aceste schituri şi pre alţi săraci şi de D(u)mnezeu rug(ă)tori călugări câţi vor fi lăcuitori acolo la aceste sfinte schituri, pentru că m-am milostivit domnia mea de am iertat aceste sfinte mănăstiri şi toate schiturile precum au fost iertaţi şi în pace de la toţi domnii carii au fost mai dennainte vreme, de la Alixandru Iliaş şi de la răposatul vodă Mihnea şi de la fii său Alixandru vodă şi de Alion vodă şi de răposatul Matei vodă şi de la alţii, de toţi domnii până acum. Căci că iaste un loc sfânt şi dumnezeesc de slujbă în toată vremea, de pomenire răposaţilor ctitori şi pre domnia mea. Şi am văzut domnia mea multe cărţi de la toţi domnii, de pace şi de răpaos.

Într-aceia şi domnia mea încă le-am întărit mila şi le-am înnoit şi cu a doaoa carte a domniei mêle, pre tocmeala ce scrie mai sus. Iar când fu acum veniră părinţii călugări de la

aceste sfinte mănăstiri care scriu mai sus, cu jalbă jăluind cum că le fac val, că le-au pus câte un nume (?) de mănăstire ca să dea seamă şi ei nu ţin nici un om pe la mănăstirile lor, fără numai cât sunt călugăraşii şi încă le-au luat şi trăsuri. Pentru carele domnia mea poruncesc voao carii-ţi fi luat trăsuri de la aceste mănăstiri să le daţi înnapoi şi voao tuturor slugilor domniei mele oricare, cu ce slujbă veţi umbla întracea parte dêacă vrême ce veţi vedea ceastă carte a domniei mele iar voi toţi să v(ă) feriţi de bucatele acestor mănăstiri, nimic să nu vă ispitiţi a-i învălui peste cartea domniei mele, că cine ar face într-alt chip acela om certare va avea de către domnia mea. Că aşa iaste porunca domniei mêle. I is sam reci g(o)s(po)d(st)v(a)mi. Pis ghen. d(e)n(i) 12. 7187.

Ms. 171, f. 275.

3. 1697 martie 15 – Constantin Brîncoveanul voievod întăreşte mănăstirilor Motnău, Agathon şi Sf. Ioan Bogoslov moşia dimprejurul mănăstirilor, dăruită de Mihnea Turcitul.

Sf. mănăstire Mutnău i mănăstirea Agathon i mănăstirea Ioan B(o)goslov

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu Io Costandin Băsărab v(oie)v(o)d i g(o)sp(o)d văsoe zemle Ungrovlahiiscoe davat g(o)s(po)d(st)v(a)mi sie poveleanie g(o)s(po)d(st)v(a)mi sfintei şi dumnezeeştii mănăstiri ce să cheamă Mutnău, unde iaste hramul S(ve)ta Troiţă şi mănăstirea Agathon, unde iaste hramul S(ve)tii Ioan Zlatoust şi mănăstirea ce să cheamă S(ve)tii Ioan B(o) goslov ca să fie acestor sfinte mănăstiri moşia dinprejurul mănăstirii, însă hotarele încă să să ştie: de(a)supra Mătcii până în Piiatra Mătnăului şi până în Crucea Agathonului şi în obârşiia Pârscovielului până în Stâlpii ascunşi şi în Hânsariul şi pre Calea Hânsariului în sus pre sleamne până dăsupra Mătcii. Pentru că această ocină fost-au mai denainte vrême moşie domnească şi au fost pădure mereae şi necurăţită iar când au fost în zilele răposatului Mihnii vodă, feciorul marelui şi prea bunului Alexandru vodă iar călugării de la acêste mănăstiri, ce mai sus sunt zise, cu topoarele şi cu pârlej şi cu multă osteneală au curăţit această moşie.

Deci, răposatul Mihnea vodă au dat şi au miluit acêste mănăstiri ce s-au zis mai sus cu această ocină pre sêmnele şi hotarăle ce scriu mai sus, pentru pomeana şi s-au înfrăţit fraţii călugăraşi de la acêstea ce mai sus sunt zise trei mănăstiri de a lor bună voie şi dennaintea Mihnii vodă ca să fie toţi fraţi pre acêste moşii, să să hrănească călugării de la acêste mănăstiri frăţêşte, precum am văzut domniea mea şi cartea răposatului Mihnii vodă de daniia acestor moşii la acêste sfinte mănăstiri întărită şi cu mare blestem.

Drept aceia şi domnia mea încă am dat această carte a domnii mêle sfintelor şi d(u) mnezeeştilor mănăstiri ce să cheamă Mătnău, unde iaste hramul S(ve)ta Troiţă şi mănăstirea Agathon, unde iaste hramul S(ve)tii Ioan Zlatoust şi mănăstirea ce să cheamă S(ve)tii Ioan B(o) goslov ca să aibă a ţinea şi a stăpâni călugării de la aceste trei mănăstiri acêste moşii ce sunt împrejurul mănăstirii pre semne şi pre hotară cum scrie mai sus, cu bună pace, precum au dat şi au miluit Mihnea vodă, să fie sfintelor mănăstiri de întărire şi părinţilor călugări de hrană iar răposaţilor ctitori vêcinică pomenire.

Aşijderea şi glasul nostru cel de rugă celor ce după noi vor fi de D(u)mnezeu aleşi stăpânitori, cu deadinsul întindem ca fieştecarele din voi în vrêmea stăpâniri sale încă să înnoiţi şi să întăriţi această milă ce iaste dată la aceste sfinte mănăstiri, să nu fie sfintele mănăstiri lipsite de mila aceasta. Ca şi D(o)mnul D(u)mnezeu ce iaste în Troiţă slăvit pre acela să-l cinstească şi să-l miluiască întru a sa stăpânire cu bună pace şi în cela veac ce va să fie la răpaosul vêcinic sufletul lui să fie.

Şi am întărit această carte cu tot Sfatul şi credincioşii boiarii Divanului domnii mêle: pan Cornea Brăiloiul vel ban Cralevschii i pan Stroe Leurdeanul vel vornic i pan Diicul Rudeanul vel log(o)f(ăt) i pan Mihai Cantacuzino vel spăt(ar) i Şărban vel vistier i Costandin Ciorogârleanul vel cliuce(r) i Dimitrache Caramalăul vel post(elnic) i Vergo vel păh(arnic) i Radul Izvoranul vel stolnic i Radul Golescul vel comis i Iorga vel sluger i Costandin Corbeanul vel pit(ar).

Şi ispravnic Toma Cantacuzino vtori log(o)f(ăt).

Şi s-au scris cartea aceasta în oraşul scaunului domnii mêle, în Bucureşti într-al noaolea an al domnii mêle de Isar log(o)feţelul. Martie d(e)n(i) 15 a ot Adama dajdo nea tecenie leatom 7205 i ot Rojdestvo Hristovo leat 1797.

Ms. 172, f. 352.

4. 1704 (7213) octombrie 21 – Vlad, fiul lui Neagul Tarcea împreună cu sora sa, Stanca primesc de la episcopul Damaschin un loc de casă în siliştea satului Mlăjet, pentru locul lor din Mlăjet pe care s-a construit un metoh al mănăstirii Aluniş, când ei erau fugiţi din ţară.

†Adecă eu, Vlad, feciorul Neagului Tarcea ot Mlăjet împreună cu soru-mea Stanca, soţiia Neacşului, cumnatu-mieu, feciorul Mârzii ot Mlăjet împreună şi cu alalţii fraţi ai miei, carii suntem pe ocină de aice din Mlăjet, care ne tragem din partea Lerii din Mlăjet făcut-am zapisul nostru ca să fie de bună credinţă la cinstită mâna sfinţii sale părintelui episcopului Buz(ăului) chir Damaschin, precum să s(ă) ştie că hotărând sfinţia sa moşia mănăstirii Alunişul de către noi, de către moşnêni şi alegând boiarii hotarnici toată moşia mănăstirii fost-au făcut egum(enul) Antonie un metoh cu curte, cu pivniţă, cu grajdu pe un loc de casă al nostru, fiind noi fugiţi de nevoi din ţară.

Deci strângându-ne toţi la hotărâre s-au ales locul nostru, deci noi n-am putut face într-alt chip ca să s(ă) strice metohul ci ne-am voitu de bună voia noastră cu sfinţia sa, părintele episcopul şi ne-am tocmit fiind şi alalţi megiaşi mărturie şi ne-au dat sfinţia sa loc pentru loc, depotriva locului nostru iar aicea în siliştea satului Mlăjătul şi ni l-au împietrit şi noi încă l-am împietrit, care iaste metohul cel de lângă coastă. Şi l-am măsurat din coastă, de la nucul cel mare la vale până iar în coastă, peste drumul cel vechi, cu nucul şi cu merii şi iaste în lungu stânj(eni) 33 şi în lat, până în locul besêricii, stânj(eni) 21 p(o)l, ca să fie sfintei mănăstiri stătătoare în vêci, de nime neclătit. Pentru că şi noi am luat iar loc pentru loc şi mărturii, megiaşii care să vor iscăli mai jos. Şi noi, pentru credinţa, ne-am pus dêgetile şi numele mai jos, ca să s(e) crează.

Şi am scris eu, Andrei logof(ăt) ot Pătârlage. Oc(tombrie) 24 d(e)n(i) l(ea)t 7213.

† Eu, Vlad feciorul Neagului Tarcii

† Eu, Stanca, sora lui Vlad

† Eu, Neacşul

† Eu, Gavrilă diiacon mart(or)

† Stănilă diiacon ot Păltinêni

† Eu, Vlad diiacon ot Păltinêni

Ms. 173, f. 68^v-69^r.

5. 1714 iunie 18 – Ştefan Cantacuzino voievod întăreşte scutirile schiturilor din judeţul Buzău, acordate de domnii anteriori.

Carte domnească aşişjderea de apărare

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu Io Ştefan Cantacuzino v(oie)v(o)d i g(o)sp(o)d zeml(i) Vlahscoi davat g(o)s(po)d(st)v(a)mi sie poveleanie g(o)s(po)d(st)v(a)mi acestor sfinte şi d(u)mnezeeşti schituri ot sud Buz(ău) ce să numesc: schitul B(o)goslovul, hramul S(ve)te Ioan B(o)goslov şi schitul Agathonul, hramul S(ve)te Ioan Zlatoust şi schitului Coziiani, hramul Sfânta Troiţă şi schitului Profire, hramul Văvedenia B(ogori)dţii i S(ve)tii Gheorghie şi schitului Pinul cel Mare, hramul Rojdestvo B(ogori)dţii şi schitului Fundătura, hramul Preobrajeniia şi schitului Vornicei, hramul Văvădenia B(ogori)dţii şi schitului Găvanile, hramul S(ve)tii Niculae Ciudotvoreţ şi schitul Pinul cel Mic, hramul S(ve)te Nicolae şi schitului Muşcel, hramul S(ve)te Dimitrie şi schitul Cireşul, hramul S(ve)tii Nicolae şi schitul Prideal, hramul marelui Arhanghel Mihail şi schitul Arseniile, hramul S(ve)ti Simeon ca să fie în pace şi iertate bucatele acestor sfinte schituri şi ale călug(ă)raşilor ce vor fi lăcuitori la aceste schituri de dijmărit, de stupi şi de râmători şi de oierit şi de vinărici. Însă să-şi scutească fieştecarele schit câte stupi 30 i râmători 30 şi de vinărici, vin v(e)d(re) 50 şi de oierit, oi 30 şi aceste bucate să fie ale lor drêpte iar să nu ia bucatele altora să le scutească că apoi, adăvărindu-se, să ştie că le voi strica domnia mea mila aceasta.

Şi să aibă bună pace de mertice, de conace, de cai de olac şi de altele de toate pentru că m-am milostivit domnia mea de am iertat bucatele acestor sfinte schituri precum au fost iertate şi miluite de alţi domni ce au fost mai denainte vrême, de Alixandru vodă i Iliaş şi de Radul vodă şi de fiiu-său Alixandru vodă şi de Alion vodă şi de răposatul Matei vodă şi de Antonie vodă şi de răposatul unchiul domniei mêle Şărban vodă şi de Costandin vodă Brâncoveanul, ca să fie sfintelor schituri de ajutoriu şi călugăraşilor de hrană. Căci că sunt la un loc de munte şi cu nevoie şi slujăsc în toată vremea şi pomenesc răposaţii ctitori şi pre domnia mea şi pre toţi pravoslavnicii creştini, precum am văzut domnia mea şi cărţile de la toţi domnii de pace şi de odihnă şi de iertăciunea acestor bucate. Drept aceeia şi domnia mea încă m-am milostivit de le-am întărit şi le-am înnoit mila cu această carte a domniei mele pre cum scrie mai sus. Aşijderea poruncesc domnia mea şi voao dijmarilor şi vinăricêrilor şi oierilor şi dumneavoastră dreg(ă)torilor şi altor slugi domneşti ce veţi fi pe acolo deacă veţi vedea această carte a domniei mele iar voi toţi să căutaţi foarte bună pace să le daţi bucatelor acestor sfinte schituri, pe cât scrie mai sus nimic de nimic să nu le bântuiască. Că cine să va ispiti ca să le facă vreun val peste cartea domniei mêle au din dijmari, au din vinăricêri, au din oiari, au dintr-alte slugi domneşti, unii ca aceia să ştie că rea scârbă şi mare pedeapsă vor petrêce de către domnia mea. I naco daneas i is saam reci g(o)s(po)d(st)v(a)mi. Iun. d(e)n(i) 18, l(ea)t 7222.

Ms. 171, f. 275^{v}-276.

6. 1742 iunie 20 – Mihai Racoviţă voievod întăreşte Episcopiei Buzăului stăpânirea asupra schiturilor închinate, ale căror acte de închinare s-au pierdut.

Carte domnească pentru închinăciunea Sf. schituri precum arată înlăuntru tot pre anume

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu Io Mihai Racoviţă v(oie)v(o)d i g(o)sp(o)d data-am domnia mea această poruncă a domnii mêle sfintei şi dumnezeeştii Episcopii a Buzăului unde să cinsteşte şi să prăznuiaşte hramul Adormirei prea Sfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare şi Pururea Fecioară Mariia şi cinstitului şi de Dumnezeu iubitoriului sfinţii sale părintelui episcopul Buzăului chir Methodie ca să aibă a ţinea şi a stăpâni sfânta Episcopie toate schiturile şi metoaşele care sunt date şi închinate de răposaţii ctitori pentru pomenirea lor la sfânta Episcopie.

Însă schiturile anume schitul Bordeştii, care iaste făcut din temelie de piiatră de răposatul

Mănăilă biv vel clucer şi l-au închinat Şărban polcovn(ic) i Ştefan căpit(an) i …[194]feciorii lui la sfânta Episcopie precum arată cartea lor de închinăciune.

Şi schitul Cetăţuia ce să numêşte şi Berca, care iaste făcută din temelie de răposatul Mihalcea Cîndescul biv vel stol(nic), care l-au închinat la sfânta Episcopie dumnealui Şărban Cândescul biv vel pah(arnic), precum arată cartea dumnealui de închinăciune.

Şi schitul Găvanele, care iaste făcut de răposatul Papa vel vist(ier) şi de Mihai clucer, care mai pe urmă l-au închinat la sfânta Episcopie dumnealui Grigorie Greceanul vel vist(ier) împreună cu nepotul dumnealui Şărban Greceanu treti vist(ier), trăgându-să dumnealor dintru acel boiar ctitor.

Şi schitul Tihuleştii ce să numeşte şi Coziianii, care l-au închinat la sfânta Episcopie Lefter Vernescul împreună cu Mihalcea văt., precum arată cartea lor de închinăciune.

Şi schitul Aninoasa ce să numeşte şi Cislău, care iaste închinat de Matei păh(arnic) Tătăranul, precum arată cartea lui de închinăciune şi cartea domnii sale răposatului Şărban Cantacuzino v(oie)v(o)d.

Şi schitul Menedicul ce să numêşte Vintilă Vodă, care iaste făcut din temelie de răposatul Vintilă vodă iar mai pe urmă ajungând la stricăciune şi la pustiire l-au închinat răposatul Matei vodă la sfânta Episcopie, cu cartea domnii sale.

Şi schitul Alunişul ce iaste săpat în piiatră de Simion şi de Vladul ciobanii şi l-au închinat ei singuri la sfânta Episcopie, în zilele răposatului Serafim episcopul.

Şi schitul Pinul, care iaste făcut de piiatră de domnia sa răposatul Matei vodă şi l-au închinat cu hrisovul domnii sale la sfânta Episcopie.

Pentru că aceste numite schituri toate au fost tot supt ascultarea sfintei Episcopii dupre cum să află şi până acum şi dupre cum au fost date şi închinate de acei răposaţi ctitori ce le-au făcut, cu cărţile lor de închinăciune.

Iar dupe acêia, când au fost acum în vremea răzmiriţii, petrecându-să unile din hrisoavele de închinăciune şi de alte cărţi trebuincioase de la sfânta Episcopie şi socotind sfinţiia sa de D(u)mnezeu iubitoriul episcop chir Methodie cum ca nu vreodată după vremi, neavând sfânta Episcopie scrisori, să iasă de supt ascultarea Episcopii au cerut la domnia mea această carte de întărire peste aceste schituri.

Deci domnia mea am dat acest domnesc hrisov al domnii mêle la sfânta Episcopie a Buzăului ca să aibă sfânta Episcopie toată purtarea de grijă a acestor schituri, ocârmuindu-le şi îndreptându-le la toate cêle ce sunt spre buna lor chiverniseală, aşăzând pe la dânsele năstavnici oameni cuvioşi, cât va fi din destul spre folosul schiturilor şi spre pomenirea acelor ce le-au zidit şi le-au înfrumuseţat cu cele ce au trebuit. Însă schiturile acestea, cu toate moşiile de câmpu şi de pădure ce vor avea, să fie pă seama sfintei Episcopii şi a iubitoriului de Dumnezeu episcop, care după vrêmi va fi namêstnici scaunului Episcopii Buzăului.

Şi am întărit hrisovul acesta cu toţi cinstiţii şi credincioşii boiarii cei mari ai Divanului domniei mele: pan Iordache Creţulescul vel vor. i pan Costandin Dudescu vel logof. i pan Antonie Caliarhu vel ban i pan Costandin Ipsilant vel spat. i pan Grigorie Greceanul vel vist. i pan Barbu Văcărescul vel cliuce(r) i pan Iordache Muruz vel post. i pan Ştefan Dud(escul) vel pah. i pan Radul Creţ(ulescul) vel stol. i pan Iordache vel comis i pan Vasilache vel slugêr i pan Drăghici Grecean vel pitar.

Şi ispravnic Dumitraşco Racoviţă vtori logofăt.

[194] Loc liber în text.

Şi s-au scris hrisovul acesta în anul dintâi din a doua domnie a domnii mêle aici în oraşul scaunului domnii mêle, în Bucureşti de Costandin logofeţelul za Divan sin Savei vornicul la luna lui iunie d(e)n(i) 20 l(ea)t 7250.

Ms. 171, f. 279-280.

7. 1753 decembrie 23 – Costantin Mihai Cehan Racoviţă voievod întăreşte preoţilor de la biserica domnească din Râmnicu Sărat scutirile de dajdie, primite de la Matei Basarab şi dăruieşte bisericii 60 de taleri anual pentru întreţinere şi reparaţii.

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu Io Costandin Mihai Cehan Racoviţă v(oie)v(o)d i g(o)sp(o)d davat g(o)s(po)d(st)v(a)mi sie povelenie g(o)s(po)d(st)v(a)mi sfintei şi dumn(e)zeştii besêrici din oraşul domnii mêle Râmnecul sud Slam Râm., care iaste besêrică domnească zidită din temelie de domniia sa răposatul Matei vodă Basarab, ca să fie sfintei aceştiia besêrici milă de la domnia mea pe an câte t(a)l(eri) şaizeci pentru că domniia sa, răposatul Matei vodă după ce au zidit sfânta această besêrică au aşezat şi preoţi, oameni cu putêre, ca să fie de paza sfintelor slujbe, iertându-i să fie nedajnici şi să-şi scutească şi bucatele de dijmărit, de vinărici şi de oierit, ca cu ajutoriul acesta de scuteală să aibă şi preoţii a purta grija sfintei besêrici cu untudelemnu, cu făclii şi să-şi dreagă cele ce să vor strica împrejur.

Şi tot aşa s-au şi urmat până la o vreme iar de la o vrême încoace preoţii ce au stătut la această besêrică au căutat numai folosul lor iar de sfânta besêrică n-au avut nici o purtare de grijă ca să dreagă cevaşi câtuşi de cât, ci au început sfânta besêrică a să dăzvăli şi a să dărăpâna. Iar după ce din mila lui Dumnezeu a şi venit domnia mea cu domnia Ţării Rumăneşti în părintescul domniei mele scaun, ne-au înştiinţat de aceasta sfinţiia sa, iubitoriul de D(u)mnezeu, Anthim episcopul Buz(ăului) n-am putut domnia mea să lăsăm o sfântă besêrică ca aceasta a să dărăpâna şi a să părădui de tot, ci m-am milostivit domnia mea şi am dat-o supt purtarea de grijă a sfinţiei sale părintelui episcopul Buz(ăului) şi pentru paza sfintelor slujbe, fiind că nu are enorie ca alte besêrici, de unde să să poată chivernisi preoţii, i-am iertat să fie nedajnici, precum au fost şi mai nainte ca să poată na preste an a păzi besêrica cu sfintele slujbe. Iar pentru mila ce au avut preoţii de scuteală, care era pentru de a să purta grija sfintei besêrici cu untdelemnu şi cu făcliile ce s-ar arde în besêrică şi pentru alte dresuri, am făcut domnia mea să ia sfânta besêrică aceşti bani t(a)l(eri) :60: pe an de la Vist(erie), prin mâna sfinţiei sale mai sus numitul episcop, fiind eparhia sfinţiei sale, însă de doao ori într-un an: la Sfete Gheorghie t(a)l(eri) :30: şi la Sfete Dimitrie t(a)l(eri) :30:, care bani să aibă a-i lua sfinţia sa părintele episcop totdeauna la această vremi, din dajdea preoţilor din eparhia sfinţiei sale, ce iaste de dau pe an şi să aibă a i să ţinea în seamă la Visterie. Şi sfinţia sa părintele episcop cu aceşti bani să aibă a purta grija sfintei besêrici cu untdelemnu, cu făclii şi cu altele ce va trebui şi ori învăliş sau alt verice s-ar strica la sfânta besêrică tot sfinţiia sa dintr-aceşti bani să dreagă şi nicdecum să nu fie sfânta besêrică de sfintele slujbe lipsită. Într-alt chip să nu fie, că aşa iaste porunca domniiei mêle. I is saam reci g(o)s(po)d(st)v(a)mi.

Dich(emvrie) 23 d(e)n(i) 1753.

Ms. 173, f. 384^{r-v}.

8. 1775 aprilie 28 – Alexandru Ipsilant voievod dă bisericii domneşti din Râmnicu Sărat patru liude, oameni străini, scutiţi de dăjdii ca să lucreze la repararea bisericii.

†M(i)l(o)stiiu b(o)jiiu Io Alexandru Ioan Ipsilant v(oie)v(o)d i g(o)sp(o)d davat g(o)s(po)d(st)v(a)mi sfintei şi dumn(e)zeştii besêrici domeşti din târgul Râmnicului ot sud Slam Râm(nic), ce iaste făcută din temelie de domnia sa răp(osatul) Ştefan vodă cel Vechiu, unchiul răp(osatului) Bogdan vodă, care după vremi stricându-se s-au fost înnoit de domnia sa, răp(o)s(a)t(ul) Costandin Ţehan v(oie)v(o)d. Deci acum cu jalbă arătând domnii mele preoţii ce să află la această mai sus numită sfântă beserică, cum că din pricina aceştii întâmplătoare răzmiriţe au rămas bêserica la mare stricăciune, încât nici sfintele taine nu-şi poate a-şi lucra. Drept aceia m-am milostivit domnia mea şi i-am dat spre a ţinea liude patru oameni streini ca să fie pentru dresul şi meremetul sfintii bêserici, însă oameni streini, făr de pricină şi făr de gâlceavă. Şi după ce va găsi să-i ducă la isprav(ni)cii judeţului ca să-i cerceteze de sunt streini cu adevărat şi dovedindu-se de streini să le dea adeverinţe la mâna lor, cu care adeverinţe viind aici li să vor da şi peceti roşii, pe numele şi pe chipul lor. Care oameni să fie în pace şi iertaţi de toate dajdiile Vistirii, fiindcă i-am dat domnia mea ca să fie atât pentru meremetul ce va fi să să facă la beserică, la chilii şi la curte, cât şi pentru alte posluşănii ce ar trebui sfintei beserici.

Pentru care poruncim domnia mea dum(nealor) ispravnici ai jud(e)ţ(u)lui acestor liude patru întru nimic supărare să nu le faceţi. Într-alt chip să nu fie, că aşa iaste porunca domnii mêle. I is saam reci g(o)s(po)d(st)v(a)mi. Ap(rilie) 28 1775.

Ms. 173, f. 384^{v}-385^{r}.

Abstract

Despeared foundations from the Carpathian curvature, in XV-XVI century (2)

Curvature Carpathians Zone became more and more important, by taking its place in history and in medieval architecture landscape of Ţara Românească. In the XI-XIV centuries, this area, which included the medieval counties Buzău, Slam Râmnic, and a part of Săcuieni, was an important “invasions corridor”. In absence of a state authority, for this period, ecclesiastical life, developed, only at small human groups level, without a permanent assistance and cult edifices.

After medieval state founding of Ţara Românească, demographic explosion and cultural leap, made this territory a province, which counterbalance, at confessional level, the founding of Râmnic Diocese with Buzău Diocese , and at politically - military level, Craioveşti boyars party, with the Buzău’s boyars party.

Missing parts of written documents, from the XIV-XV centuries, referring to settlements and foundations, are mostly compensate, by the archaeological research, represented by the interwar unsystematic excavations, recently completed by archaeological excavations occasioned by the restorations of former monasteries ensembles and churches, as well as a complete series of arts and architecture articles and studies about other ensembles and monuments within area.

For the XIV – XVI centuries, in Curvature Carpathians Zone, are certified, until now, 31 churches and monasteries, mostly built-up on the society upper class initiative. This article brings a contribution for knowing the situation of lost churches and monasteries, about which, new documentary and archaeological information come in to sight.